

IX. Kemenesalja.

Kemenesaljáról, melynek a dunántúli evang. egyházkerület történetében oly kiváló szerepe volt, forrásaink aránylag későn és csak keveset szólnak. Egyházlátogatási jegyzőkönyvünk Kemenesaljáról az első időszakból nem maradt fenn. Csak az iváni zsinat 1603-ban említi külön néven ("ecclesiae Kemenesallyenses") kemenesalji gyülekezeteinket s Magyar Istvánt, a jeles főesperest és Cziczak János egyházkerületi jegyzőt küldte ki ezeknek meglátogatására. De már az sem bizonyos, hogy ez a vizitáció tényleg megtörtént-e. Csak Miskéről tudjuk, hogy 1605. az esperes látogatta itt az egyházat, mert püspöke nem volt akkor a kerületnek. A fiatal és e téren oly buzgó Kis Bertalan püspök sem vizsgálta meg Kemenesalját. Legalább jegyzőkönyv vagy más feljegyzés nem maradt róla. Így csak a Concordia könyvét aláírt lelkészek jegyzékéből és az eleinte oly szűkszavú kerületi jegyzőkönyvből vehetünk némi tudomást Kemenesaljáról.

Az első püspök, akinek 1660. évi kemenesalji egyházlátogatásáról tudomásunk van, a már öreg Musay Gergely volt. Alig lehet feltételeznünk, hogy már korábban is ne jártak volna itt ily célból püspökeink vagy az esperesek. De jegyzőkönyveink erről nincsenek. Megengedjük, hogy a püspöki felügyelettel és ellenőrzéssel szemben - különösen ott, ahol nem jól gazdálkodtak - volt bizonyos idegenkedés a lelkészekben és a patrónusokban, amint ennek nyomai a közeli gyülekezetekben is (Felső- vagy Károlypatyon, Répcseszentgyörgyön és Alsószelestén) találkozunk, de azért a kerület alaptörvényei által elrendelt egyházlátogatások mégsem maradhattak el. Püspökeink a csepregi kollokviium óta Kemenesalja számára is avattak fel lelkészeket. És az egyházkerületi törvényszék kemenesalji lelkészek felett is ítelt, amint ezt Lindvai György sitkei lelkész esete már 1600. mutatja.

Az egyházmegyei illetőség dolgában is igen változatos Kemenesalja története. Az 1603. évi iváni zsinat határozata szerint a sárvári főesperesnek (senior primarius) volt alárendelve. Később pedig a rábaközi esperességhez (melynek ez a hivatalos egyházi neve régi keletű) tartozott. De feltűnő, hogy Csepregen az 1625. évi püspökválasztó gyűlésen, melyen Kis Bertalant Brunswick Tóbiás dunáninnyi püspök iktatta be hivatalába, aránylag kevés kemenesalji lelkész és patrónus volt jelen. 1628-ban is csak Mesteri s 1631-ben is csak Alsóság idegen származású lelkészei (Zdanensis és Banovicenus) vettek részt a kerületi gyűlésen. Igaz, hogy 1630-ban a csepregi zsinaton már tizenegy volt a megjelentek száma. Nagyobb szerephez csak akkor jutottak a kerületben a kemenesaljiak, midőrt Kőrösi Inure szili esperes-lelkész halála után 1635. Baranyai Máté miskei lelkészt választották meg "rábaközi" főesperesnek, aki mellett Ferrarius András bogyoszlói lelkész segédkezett mint alesperes. Csak a linci békekötés után 1646-ban kapott Kemenesalja (trans Rabum, a Rábán túl) Rábaköztől elválva külön esperest Ujvári András ostffyasszonyfai lelkész személyében. Ennek halála után 1649. jún. 15. Szentivánfalvai Benedek ikervári lelkészt választották meg kemenesalji főesperesnek. 1652-ben már ismét csak alesperese volt Kemenesaljának (Bejczy György alsósági lelkész), akinek Horváth Benedek volt a főesperese Sáron (Sárvár mellett). Ez utóbbinak halála után és ennek helyébe pedig 1657. jún. 12-én Zvonarics Sámuel szentivánfai lelkészt választották meg kemenesalji főesperesnek (in seniore primarium Ecclesiarum in Kemenesallya existentium). Zvonarics mellett Joós György vázsonyi lelkész volt az alesperes, akit Musay püspök 1657. a kemenesalji egyházak látogatására küldött ki. Joós így volt Simonyiban és útjáról jegyzőkönyvet vett fel, mely azonban elveszett. 1661-ben is Zvonarics mint nemesládonyi lelkész állott az egyházmegye élén és ekkor (1657 óta) Rábaköz helyett a veszprémi és zalai gyülekezetek tartoztak Kemenesaljához. Ebből is látni, mily ingadozóak voltak akkor az esperességek határai. Az pedig ismeretes, hogy 1681 után csak három, a győri, kemenesalji és az új tolna-baranyai esperességre szorult össze az egész egyházkerület. (Ker. jkv. 325. 458. 485.)

Lelkes buzgó köznemesség lakott Kemenesalján, mely az Ostffyakkal együtt bizonyára már a XVI. században korán elfogadta a reformációt s a hitehagyott mágnások üldöző keze ide nem hatott el. A pördömölki régi bencés apátság is, mely az ellenreformáció fészke lehetett volna, a XVI. és XVII. században, mint egy élőhalott tétlenségre volt kárthatva. Ludberg Pétert, ki 1556. mint kinevezett dömölki apát, az apátság jövődelmét élvezte, a már valószínűleg evang. Sennyey Bernát és Magassy Miklós nemesek is pénzzel segélyezték tanulmányaiban. (Több eset van reá, hogy már tanuló ifjak

is élvezték egyes apátságok jövödelmét és a valláskülönbség eleinte még nem mindig szolgált akadályul a segítyezésben.) Csak az 1674. évi nagy üldöztetés vetett véget Kemenesalján is a virágzó egyházi életnek.

Az egész vidék egyházi központja Ostffyasszonyfa volt az Ostffyak ősi várával és templomával. De a többi községekben is lelkes áldozatkész nemesség, a Deömölkyek, Magassyak, Niczkyek, Sitkeyek, Káldyak, Károlyiak, Vidosok, Berzsényiek, Radók, Mankóbüki Horváthok, Mesterházyak, Ajkayak, Rajkyak, Tevelyek, Kisfaludyak, budakeszi Weöresök, dukai Takáchok, Bárdossyak, Noszlopyak, a Babay, Györffy, Lórántffy, Hajas, Porkoláb, Miskey család sat. védték az evangéliom ügyét. Az Ostffyak példája szerint a legtöbben készek voltak hitükért vagyonukat, sőt életüket is feláldozni. Itt a nemesség még Thököly és II. Rákóczy Ferenc idejében is fegyvert fogott a vallásszabadság oltalmára. Az ellenreformáció itt csak későn és nehezen tudott zöld ágra vergődni. Az egyházlátogató Kuzmich Péter győri kanonok nyilatkozata szerint a kemenesalji 50 faluban még 1680-ban sem volt egynek sem plebániája.^[503]

Ostffyasszonyfa. A kemenesalji gyülekezetek közt ennek, mint az Ostffyak ősi fészkének van legnagyobb történelmi múltja. A család kún-besenyő eredetű. Pór Antalnak (Turul 1890) a szláv származásról és az Osl név eredetéről szóló mesterkéltséget legkiválóbb nyelvészeink és genealógusaink ma már megmosolyogják. Sokkal érthetőbb Nagy Géának a Turul 1892. évfolyamában (Az Oslu nemzetség eredete 75. l.) közölt értekezése, melyben határozottan a kún-besenyő származás mellett foglal állást. Ez bizonyítja az is, hogy középkori oklevelekben több Osl neve mellett ott a jelző: "dictus Kun", aki kunnak mondatik. (Nagy Imre, Sopron m. oklt. I. 389. l.)

Nagy Géza a család első őst Gyula kun fejedelemnek a cserhalmi ütközetből ismeretes *Oslu* nevű vezérében ismeri fel, kiről régi középkori forrásaink közül a Képes Krónika és a Budai Krónika is megemlékeznek. Ez utóbbiban olvassuk: "Princeps milicie paganorum nomine Oslu, qui fuit serviens Gyule, ducis Kunorum". (Cron. Budense, 128 l.)

Gombocz Zoltán dr. kiváló nyelvészünk is, miként Jakubovich, Pais, Nagy Géza és más historikusok, elfogadja, hogy a család őse nemcsak név hanem személy szerint is azonos a cserhalmi kun vezérrel. Gombocz a név eredetét a kún vezér török nevében (Aslu vagy Asly) találja meg, melynek jelentése "gabona". Olyanféle török személynév ez tehát, mint "Árpa", melyből a magyar Árpád származott. A török (kún) Aslu s a régi magyar Oslu között olyan viszony van, mint a török Alup s az Anonymusnál található Olup (ma Alap) között. (Lásd: Gombocz, Árpádkori török személynéveink. Magyar Nyelv X-XI. évf.)^[504]

A család eredetét tehát így egészen Salamon királyig, a megtért magyaroknak a pogány kunokkal való harcáig, vagyis 1070-ig lehet felvinni. Ezt a pogány kún harcost, az Ostffyak őst, Vörösmarty Mihály is megénekelte "Cserhalom" című hőskölteményében:

*Cserhalom, a te tetőd, diadalnak büszke tetője,
Merre Ozul, haragos kúnok fejedelme hadaddal?*

S később ismét róla szól a költő:

*Már hegyen ül terhes felhőként népe Ozulnak.
Sátor alatt pihen ő himes szőnyegre terülve,
Lábainál buzogánya hever, hadi kürtje fejénél.*

Első történelmi szereplésében ősi pogány hitéért harcol Oslu, a család őse. Utódai pedig, az Oslók (Osliak, Ostfiak) megtérésük után a középkori keresztyénségnek lesznek hitbuzgó, áldozatkész hívei. Jellemzően mondja erről a családi verses krónika:

*Cserhalmon tüne mint első ős Oslu vezér fel,
Harcolván dacosan kún Hadur isteneért.
Egyezer és hetvent írt akkor a krisztusi vallás.
Százévvél ezután szent hitű már az utód:
Szentegyházat emel Csornán s melléje monostort,*

"Oslonis convent" hirdeti büszke nevét.

A reformáció korában pedig az evangéliumi hitben ismervén fel az igaz keresztyénséget, ág. hitv. evang. egyházunknak lett az ősi Ostffy család rendíthetetlen oszlopa. A lelkes utód kész volt érte asszonyfai ősi várát porrá lövetni, minden vagyonával életét is kockára vetni, Pozsonyban fogságot, börtönt szenvedni és a Carolina Resolutio után az új, nehéz hivatal, a dunántúli felügyelőséget sok mellőzés és üldöztetés árán elvállalni és példás áldozatkészséggel viselni. Míg sok ujjabb keletű mágnás család, ezek a "tegnap gyúrt urak" (miként az evang. Thurzó Imre gróf mondá Esterházyról), hitehagyással vetették meg emelkedésüknek és mai fényüknek alapját: addig az Ostffyak régi országos szereplésüket és főrangú állásukat a mohácsi vész után éppen evangélikus hitük miatt veszítették el. És ezt az evang. hithűségüket - ami ritka, talán egyetlen példa hazánkban - oly tisztán és szigorúan őrizték meg, hogy az Ostffyak egészen a mai legutóbbi nemzedékig még csak vegyes házasság kötésére sem voltak hajlandók. Családjukban nem volt eddig vegyes házasság. Lehetetlen a család tradíciójában ezt az erős evangéliumi protestáns, vallásos és egyházas jellemvonást észre nem venni és történetirői értékeléssel fel nem jegyezni.

A családnak oklevélszerűen kimutatható őse, akitől a szakadatlan leszármazás kiindul, az 1150 körül élt *Oslu comes*. Az első értesítést róla (az országos levéltárban) egy szelet iróhártya adja a XII. század második feléből. Erre *Oslu comes* emlékezet okáért jegyezte fel birtokait. A két Farádon, úgymond, van három ekényi földje, Külső-Zaáron (Szárföldön) 20 hijján 800 holdja, meg három ekéje; néhány cselédje és szolgálja 80 telken, melyek mind egyike 20 holdas. (Árpádkori új Okmtár. VI. 222. Kubinyi, Oklt. I. 9. Pór A. Az Osl nemzetség tört. 4. l.)

Asszonyfán a családi levéltárnak legrégebb adata egy 1214. kelt oklevélnek 1236. évi másolata, mely szerint Osl fia, Miklós, megvette Kereki Pousa ispántól 31 márkáért a Rábaközben a Tóttelek nevű földet, mely határos Oslival és Zaharral (Szárfölddel). Legrégibb eredeti oklevele pedig II. Endre királynak 1222. kelt adománylevele, mellyel Maglóczát *Oslu comes* fiainak Belydnek és Oslunak adja. Osl sopronmegyei falut a XIII. században már az Osl család alapította s a falu a nevét is ettől vette.

I. *Osl comes* alapította a XII. század második felében Szent Mihály főangyal tiszteletére s magának temetkező helyül premontrei szerzetesekkel a csornai templomot és kolostort. A konvent régi pecsétjén, melyet 1393. Zsigmond király adott, midőn a legrégebb, hasonló feliratú pecsét elveszett, ma is ez olvasható *Conventus de Chorna Oslonis*. Osl Móríc is 1281. a móríchidai várát, malmot és földeket csornai Szent Mihály monostorának hagyta. Eleinte Csorna volt a család temetkezési helye, Oslfi Miklós is 1332. kelt végrendeletében azt kívánja, hogy testét Csornán temessék el s pénzt hagyományoz, hogy Páliban és Vasvár faluban misét szolgáltassanak, különösen azért, hogy életében egy barátot megvert. A buzgó Osl női ágból való Osl Margit, Órsi Miske ispán felesége (I. Osl leánya vagy unokája), ki a felsőörsi prépostság templomában Szent Mihálynak a maga költségén oltárt állíttatván, ezt Bertalan veszprémi püspökkel (1226-1244) szenteltette föl s ez alkalommal "Buhna" nevű rabszolgát az órsi egyháznak adományozta. ^[505]

I. Osl comes a Fertő vidékén telepedett le s első birtokai a Rábaközben Osl, Beled (Belud), Csorna (Súr, Surna), Farád (Frád) sat. voltak. *II. Osl*, az elsőnek fia már szörényi bán volt, ki 1230. a csornai monostornak még bővebb adományokat juttatott. Ennek fivérei, *Herbord és Benedek* IV. Béla királynak saját szavai szerint vele együtt "a királyi udvarban (II. Endre udvarában) nevelkedtek". ^[506] Ezek közül Benedek váradi s majd győri püspök volt († 1245). Herbord pedig dicsőséggel harcolt Oroszországban, a tatárjáráskor IV. Bélát nagy hűséggel a tengerpartig Dalmáciába kísérte és vitézül harcolt Babenberg Frigyes osztrák herceg ellen is, kitől Kőszeg várát visszafoglalta.

III. *Osl* (1230-62) a csornai egyháznak egy viczai malmot adományozott. Felesége Nagymartoni Bertalan leánya volt. Ez az első *Osl*, akinek birtokában találjuk már Asszonyfát. IV. *Osl* fiai közül a két macsói bán: *Miklós* 1335. és utána *Domokos* 1340. válik ki, mindketten a rácok rémei. Nagy Lajos 1345. a sopronmegyei Sárkányt és a vas megyei Hőgyészt adta az utóbbinak. Domokos bán fia 1392. már Johannes *Osl de Azzunfalva* néven említetik. Ekkor tehát már Asszonyfáról nevezik

magukat. Asszonyfa III. András óta (1290-1301) lesz törzsfészke a családnak s a XVI. század óta kezdik a helyet Ostffyasszonyfának nevezni, amelynek régi vára is volt. (Ostffy-levéltár.)

Először az asszonyfai és csöngői határok közt a Rába és Lanka patak kiöntéseitől származó mocsarak közepén épült a Kigyókő nevű vár. Ez állott már Ostffy Ferenc sopron- és vas megyei főispán idejében, aki Domokos macsói bán unokája volt s 1425 körül halt meg. De Garai Miklós nádor hadai ezt az első várat Ostffy Ferencnek Zsigmond ellen való fellázadása és Nápolyi Lászlóhoz való pártolása miatt lerombolták. Ennek a felkelésnek az élén maga a primás, Kanizsay János állott. (Ostffy-levéltár.)

Ezen I. Ferenc fia volt *Ostffy Miklós* hazafias és tudós humanista főpap, akihez Georgius Augustinus Zagabriensis humanista 1465 körül magasztaló és köszönő levelet irt. Ekkor esztergomi nagyprépost és még 1489-93. is Nicolaus Hostfhy mint praepositus ecclesiae s. Crucis de Lelesz említettik. V. László király ennek kedvéért engedte meg, hogy az Ostffyak a lerombolt kigyókői vár helyett Asszonyfán és pedig most már fenn a dombon ("fönt a Cseren") új várat építhettek.^[507] 1484-ben ellenmondott Bálint nagyváradi püspöknek, ki a premontreiek helyébe a cisterciátakat akarta behozni.^[508]

Miklós fivére, II. Ferenc (1434-67) a Zsigmond utáni zavarokban más magyar főurakkal, kik a nyugattal való kapcsolatot keresték, az osztrák párthoz csatlakozott. Sőt 1459-ben 25 más magyar főúrral (Kanizsay László, Garai László, Ujlaki Miklós, Frangepán István és Márton, Paumkirchner András pozsonyi gróf, Gravenecker Ulrik stb.) részt vett a fiatal Mátyás király ellen való lázadásban is. Ismeretes, hogy Mátyás ellen később a főpapság is, élén Vitéz János primással, pártot ütött. (Vasm. mon. 188. I. Pór A. i. h.)

III. Ferenc, az előbbinek fia 1485. Beatrix királyné apródja volt. II. Ulászló 1504-ben Osliban és Damonyán birtokot adományozott neki, 1506-ban pedig Sopron megye főispánjának nevezte ki. 1519-ben II. Lajos híve és hadi pénztáros (dicator pecuniarum exercituum) Vas megyében. Még Mária királynénak is udvari vitéze volt. Neje alsólendvai Bánffy Petronella, aki Glogau Margit német hercegnő leánya volt.^[509]

A középkori Ostffyak történetéből még meg kell említenünk, hogy az Osl nemzetségből vált ki a *Kanizsaiak* és *Viczaiak* ága is. Amabból született Magyarország egyik legkiválóbb főpapja, Kanizsay János esztergomi érsek, ki 1395. kapta Rómától a primási és született pápai követ címét, mint ilyen ő volt az első magyar primás († 1418.) A primás maga még nem a Kanizsai, hanem az eredeti Osl nevet használta (Johannes, filius Johannis de genere Osl). A primások történetirója is megemlíti róla, hogy Osliban a Rábaközben, nemzetsége bölcsőjében máig is nagy nevét és bőkezűségét hirdeti az ottani egyház". (Borovszky, Esztergom m. mon. 317. I.) Kanizsay Miklós tárnokmesternek (1388) budai háza mai napig is áll a Mátyás-templom átellenében és emléktáblával van megjelölve. Kanizsai Dorottya, mint Perényi Imre nádor özvegye gyászba öltözve szedette össze és temettette el a mohácsi harcmezőn a szerteszét heverő holttesteket. Kanizsay Orsolya pedig már az evang. Nádasdy Tamás nádornak volt nemeslelkű és hitbuzgó hitvese.

A Viczay család is I. Oslnak Belud fiától származik. Az unoka, Thomas de Vicza vette fel ezt a nevet. Viczán, Beled filiájában és Lozson voltak birtokaik. A reformáció korában ez a család is evangélikus. A fentebb (Csesznek és Pápa történetében) említett Wathay Ferenc hős katona és költő 1599. Lozsról vette feleségül néhai vitézlő Viczay István özvegyét, Ládonyi Annát, kinek Lozson, Ládonyban, Mihályiban és Vágón voltak birtokai. Az 1631. évi egyházlátogatáskor a lozsiak néhai Viczay György földesurat említik, ki Fábían pappal úgy alkudott meg, hogy tiz akó bor járjon a predikátorsághoz. Viczay Ádám is (dom. magnificus), akinek birtoka volt Ebergóc is, 1643-ban még evang. volt. Fiát Semptei Benedek, a későbbi légrádi lelkész nevelte. De ifj. Nádasdy Ferencsel egy időben ez is elhagyta hitét s mint fentebb láttuk, kegyetlenül üldözte az evangélikusokat. A grófi rangot a hitehagyás jutalmául, bizonyára már ő kapta meg. Az árpádkori főranguságot így cserélte fel újkeletű grófsággal. De a Viczay-ágnak utolsó sarja is, Viczay Héder gróf, volt győri főispán, a törzsrakoni kapcsolatot az evang. hitben megmaradt Ostffyakkal (Pál kuriai bíró és István orsz. képviselővel) igen élénk figyelemben tartotta.^[510]

Amily buzgó patrónusokat és jeles főpapokat találunk az Ostffyok közt a középkorban, éppen oly lelkes áldozatkész hívei lesznek ők a reformációnak is. A családi levéltár adataiból azt lehet következtetni, hogy III. Ostffy *Ferenc* Mária királyné környezetében már Lutherhez pártolt. És bizonyos, hogy Nádasdy Tamás nádor evang. udvarkörében már két Ostffyt találunk, akik urokkal együtt elfogadták a reformációt. Ezeknek testvéreit, illetve fiait is már evangélikusoknak vehetjük.

Így evangélikusok voltak már a most említett III. Ferenc fivérei: László és Bálint, valamint Lászlónak a fia is, Ostffy Jakab. Az utóbbi Jakabbal együtt említik okleveleink 1558-ban ennek testvérét vagy unokatestvérét, Ostffy Tamást. És Nádasdy korábban élt Ostffy Domokos is (III. Ferenc fia), akinek 1558. már csak az özvegye, Zántói Bothka Veronika élt s gazdatisztjei által mondott ellene, hogy Nádasdyt Sótony és Nyögér birtokába beiktassák.^[511]

A reformáció korában élt *Ostffy László* Nádasdy Tamás és Batthyány Ferenc mellett kiváló politikai szerepet játszott. Egész fiatal korában ő is ott volt az elégedetlen vasmegyei urak között, kik Mátyás halála után 1490. a magyar trónra pályázó Miksa császár mellé állottak. (Vasm. mon. 191.) A XVI. század főurainak lobbanékony, erőszakos természetére mutat, hogy testvérét, Bálintot ismeretlen okból véresre verte. II. Lajos 1524. jún. 22. kelt rendeletével ezért minden birtokát el akarta tőle venni és Felsőlendvai Széchy Tamásnak adományozni. Ez azonban nem történt meg, legalább sem az Ostffyok, sem a Széchyek birtokviszonyaiban semmi nyoma. E rendelet szerint Ostffy László birtokai voltak ekkor Vas megyében (Asszonyfán kívül) Mihályfa, Csehi, Mindszent, Csöngé, Pápócz, Und, Högyész; Sopron megyében Keresztúr, Vásárosfalu, Sárkány, Farád, Beled, Sarlód; Győr megyében Téth, Mérges, Réti; Veszprém megyében Iszkáz. (Vasm. m. 191. Sopron. mon. II. 622.)

A papsággal ez az Ostffy alig lehetett jó viszonyban. 1529-ben, midőn a török császár Bécsset ostromolta, négy és fél mázsa ércet vett át a vasvári káptalantól, hogy belőle harangot öntet. Ezt azonban többszöri sürgetésre sem tette meg. Halála után 1543-ban még az örököseit is perelték e miatt. A harangérből valószínűleg ágyut öntetett az asszonyfai vár védelmére. Az 1532. évi pozsonyi gyűlésen Vas megyét Sibrik Gergellyel ő képviselte. 1538-ban Nádasdy Tamással a pozsonyi országgyűlésre ment és innen Ferdinánd királyhoz követül (Batthyányi Ferenc horvát bán társaságában) őt küldték ki. Nádasdy Tamással sűrű levelezésben állott. 1539. nov. 16. Sitkéről írja neki, hogy Török Bálint és Fráter György Gesztesen találkoztak s ipjéről is megemlíti, hogy testi és lelki erőinek teljes kimerülése miatt nem jöhetett vele. Tíz nappal később pedig Nyögérről tudósítja Nádasdyt az egervári bucsuról, ahol majd mindenki részeg volt s ő maga is kénytelen volt velük komédiázni. Még ezen 1539. évben Ferdinánd is követségbe küldte őt Esztergomba János király embereihez. Asszonyfai Ostffy László ezután nem sokára meghalt, mert 1543. már az örököseit perlik a harangérc miatt.^[512]

Lászlónak testvéréről, Ostffy Bálintról csak a fentebbi kir. rendeletből van tudomásunk. De többet tudunk László fiáról, *Ostffy Jakabról*, akit fiatal korában szintén Nádasdy Tamás közelében találunk. A nádor feleségének, Kanizsay Orsolyának ezt a rokonát a donációknál sok kedvezményben részesítette. Ostffy Jakab a fivérelével 1538. és 1571. az asszonyfai vár (arx, castellum, fortalitium lapideum) fenntartása és őrsége ügyében egyezkedett. Nádasdy nádornak 1557-ben az udvari orvosa, Körösi Gáspár Ostffy Jakab által küldött Bécsbe levelet. 1565-ben 100 forintot adott Szentábrahám Jakab deáknak, ki subsidiumot szedett Zrinyi Miklós számára. Ostffy hitere mondja, hogy ezt is a magáéból adta. Csányi Akácus végrendeletének 1572. ő volt az egyik végrehajtója (a másik Szentgyörgyi Gábor, Nádasdy titkára) és a Csányi fiúk gyámja. Ostffy Jakab 1563-76. Sopron megye alispánja volt s mint ilyent Gamauf az evangélikusok közé számlálja. A felesége Essegváry Adviga volt. Egyik nővérét, Erzsébetet, Hosszutóthy Farkas, Sárát pedig a mérgesi Poky Miklós vette feleségül. Az asszonyfai kastélyban beteg 1583. Szombathelyi Márton protonotarius előtt tett végrendeletet. A sarródi filia hívei még 1631-ben is emlékeznek Ostffy Jakabról. Ő használta ugyanis "vármegyebeli viceispán" korában a sarródi templomföldeket s holdja után 10-10 krajcárt fizetett. Utána Megyeri Imre alispán és széplaki birtokos vette át a földeket.^[513]

Volt Jakabnak egy *Tamás* nevű fivére is, a veszprémi alispán, ki már 1561-ben jótállott rokonáért, a

Sárvárott bebörtönzött Hosszutóthi Ambrusért, hogy Nádasdy Tamás nádor kivánságára bármikor előállítja. 1571-ben egyezkedett ez Jakabbal az asszonyfai castellum kijavítása és őrizete ügyében. Ebben a kastélyban 1563. Jánossy Imre volt a provisor s az özvegye Biry Dorottya. Tamásnak Farádon is volt birtoka. 1574-ben itt egy elhagyott jobbágy sessiót nemesi kuriának s még más 4 sessiót minden tartozékával együtt szabad tetszésből egy török lóért adott és inskribált örök időkre mérgesi Poki Lázárnak. Ostffy Jakab és Mihály, ez ellen azonban tiltakoztak. Szintén Tamás mint veszprémi alispán indított pert 1574. a Mórocz, aliter Eörsi de Kővágó-Eörs családnak egyik tagja ellen. (Ostffy-levt.)

Ostffy Domokosról, III. Ferenc fiáról, akinek 1558. már csak az özvegyét, Zántói Bothka Veronikát említik okleveleink, közelebbi adataink nincsenek. A családdal együtt bizonyára már ő is lutheránus volt. Nővérét, Annát Zichy György vasm. alispán vette feleségül. Domkosnak fia volt *Ostffy Mihály* veszprémi főispán, kinek neve az 1588. és 1604. években fordul elő. Kétszer is nősült, Rávyoni Orsolya volt az első és Rajky Anna (György leánya, László nővére) a második felesége. Ez utóbbi 1595. már mint özvegy említetik. Ostffy Mihály idejében 1582. az Ostffyak Högyészen és Mindszenten 40 porta után fizettek adót. (Vasm. mon. 554.)

Ennek az Ostffy Mihálynak, Domonkos fiának volt pere 1571-ben Bethlenfalvi Thurzó Erzsébettel, ki előbb Pernstein Jarosláv, azután Ungnad Ádám, végül pedig Salm Gyula felesége volt. Pere volt 1588. Nádasdy Kristóf özvegyével, Choron Margittal is s hogy a vizsálnak véget vessen, határt vonatott Högyész és Szergény között, ahol szintén volt birtoka. Nádasdy Ferenc, a törökverő hős és a csepregi kollokvium elnöke 1590. Ostffy Mihályt Sárvárra hívta magához, hogy vele a Szergény és Mihályfa közt felmerült differenciáról beszéljen. Ezek az esetek is mutatják a családnak a magasabb körökkel való összeköttetését. Még 1602-ben is Ostffy Mihály, Sibrik Oswald, Sennyey Gáspár, Deomölky Pál és más asszonyfai és csöngői földesurak bizonyítják, hogy e két község emberemlékezet óta készpénzben fizette a győri püspöknek a dézsmát. (Ostffy-levt.)

Ostffy Mihálynak, aki e néven első volt a protestáns Ostffyak között, két fia maradt, ú. m. János és Tamás. *Ostffy János* 1614. felszólította a győri püspököt, hogy a csöngői dézsmát vegye fel. (Csal. levt.) Ő, úglátszik, a családnak sopronmegyei birtokait örökölte s többek közt Sarródon voltak birtokai. Buzgó védője lehetett egyháza jogainak. 1628-ban Széplakon Megyeri Zsigmondtól ő követelte vissza a sarródi templomföldeket és Élő Ferenc sarródi bíró házában azt monda, hogy a falu képeben ő perel még ezekért a földekért. A felesége 1633. Jobbágyi Mária volt. (Adattár VI. 22. 23.)

Mihálynak másik fiát, *Ostffy Tamást* Asszonyfán találjuk, aki 1620-ban Nádasdy Orsolyát (ifjabb Tamás, László vagy Imre leányát) vette feleségül. Második felesége pedig Sibrik Regina volt (Kristóf huga), aki 1633. dec. 1. Nagy Pál szanyi plebánus, Kőrösi Imre szili predikátor és Koczor Gergely jelenlétében tett végrendeletet. Az atyja által Nádasdy Pál gróftól vett jószágot és a peresznyei hegyen két szőlőt férjére hagyta. Tamásnak így Vas-, Sopron-, Győr-, Veszprém- és Zalamegyében nagy birtokai voltak. Bethlen Gábor dunántúli harcaiban bizonyára neki is része volt, bár Eszterházy Miklós 1619. évi feljegyzésében a Bethlent behívó nemesek közt Nádasdy Lászlót igen, de Ostffy Tamást nem említi. Batthyány Ádám gróf 1635. újszülött fiának keresztelőjére hívja mint "primarium familiarem suum." A családi levéltárból tudjuk, hogy Draskovich György győri püspöktől 1639. az asszonyfai dézsmát bérbe vette. Az 1660. évi egyházlátogatáson még jelen volt. Farádon is volt birtoka. Itt egy pusztát telket 1662. zálogba adott Kelemen Tamásnak. Egyházi buzgalmának emléke, hogy az asszonyfai templom számára harangot öntetett. Ostffy Mihály első kerületi felügyelőnk mondja később Vági Mihály kenyeri plebánusnak az asszonyfai harangról: "A jób apám, Ostffy Tamás öntette, mivelhogy az neve is rajta volt." Ez a harang a legújabb időkig megvolt Asszonyfán, ez is a világháborúnak esett áldozatul. A felirat szerint Ostffy Tamás 1633. öntette. Ostffy Mihály felügyelő és az örökösök pedig 1753. újjáöntették és pedig Sopronban. Felirata négy sorban a jegyzőkönyv szerint ez volt: W. I. C. 43 3/4 Pf. † Verbum Domini manet in aeternum. Fus. 1633. † Mich. Ostffy 1753. Refus. per Haered. † J. PM. in OEDP. A harangot eredetileg is már Sopronban önthették. Ostffy Miklós 1688. is Pichler János soproni asztalossal dolgoztatott. ^[514]

Tamásnak is Nádasdy Orsolyától két derék fia volt: László és Miklós, akik, úgylátszik, közösen bírták Asszonyfát. *Ostffy László* Asszonyfáról 1666. ápr. 3. nagy tisztelettel és szeretettel írt Fisztróvics György dunántúli püspöknek, mint lelki atyjának. S 1671. június 29. is Szenczi Fekete István püspöktől ő kért másik lelkészt Asszonyfára, mivel az eddigi Büki György alaptalan neheztelés miatt Szentmártonba távozott. Levelében Feketét "kedvesivel együtt" üdvözli. Meghalt 1676. márc. 27. A felesége Oroszi Erzsébet, Ádám leánya volt. A másik testvér, *Ostffy Miklós* jelen volt 1669. jún. 27. a büki püspökválasztó zsinaton. S a két testvér 1669. aug. 29. Asszonyfán az akkor díszesen renovált régi vártemplomban (templum hujus loci situm e regione Arcis) fogadta egyházlátogató körútján Szenczi Fekete Istvánt, az új püspököt. Hogy Ostffy Miklós később mily nagy áldozatot hozott egyházáért s a méltatlan Feketéért, az eléggé ismeretes. Az inséges 1680. évben Mesterházy Istvánnal volt együtt és leányát, Katát később Mesterházy Pálnak adta feleségül. [\[515\]](#)

Az Ostffyak a reformáció korában több buzgó evang. családdal voltak rokonságban, akik közül többen Asszonyfán is birtokosok voltak. Ilyenek a Dömölky, Rajky, Mankóbüki Horváth, Tevely, Ajkay, Mesterházy, [\[XIII\]](#) Francsics, Wittnyédy, Zmeskál, Vidos, Véssey, s később a Csáfordi Tóth, Karcsey, Perlaky, Ferenczy, Guoth sat. családok. Ezek közül mint kevésbé ismertet, a *Francsics* családot kell megemlítenem. Ostffy Zsuzsanna 1646-53. Francsics Péter, Ostffy Éva pedig 1672. Francsics Zsigmond felesége volt. Felsőőr és vidéke volt a Francsicsok ősi fészke. Péter 1591. Tarcsán egy jobbágytelket vett és 1596. németújvári prefektus volt (első neje Lehmann Kordula). Fiai is, Ferenc István, János és Gáspár a Batthyányak szolgálatában állottak. A fentebbi Francsics Péter, mint Nádasdy hitehagyása után a dunántúliak egyik kiváló patrónusa jelent meg 1646. a büki püspökválasztó zsinaton. Szilsárkányban 1654. az egyházlátogatáskor nemcsak az Ostffy familia udvarházát, hanem Francsicsné asszonyom (Ostffy Zsuzsanna) puszta házhelyét is emlegetik. 1651. már özvegy volt. Francsics János Pusztaszentmihályról írt több levelet 1669-73. Sz. Fekete István püspökhöz lelkészük, Stork János ügyében. Francsics Ádám, Batthyány Kristóf gróf generálisnak volt főkapitánya, és Wittnyédy Istvánnak is jó barátja. Ez utóbbi 1663. Francsictól kért szállást gyermekei számára Borostyánkőn, mert ő a táborba készült Zrinyi Miklós mellé. Szenczi Fekete megválasztásakor 1669. a büki gyűlésen jelenvolt Francsics János pusztaszentmihályi földesúr és Francsics Ádám (D. Comitis Christophori de Battyán Aulæ Dux). Ez utóbbi 1670. a dozmati lelkésznek hirtelen való lemondásáról értesíté a püspököt. Mikor az asszonyfai vár feldulatása után Ostffy Miklós Kollonics parancsára 1680. Pozsonyba ment, a sógora Francsics Zsigmond s ennek bátyja Ádám szintén ott jártak s visszafelé Kőszegen szállván meg, Hérics Tamás megkérdezte őket, hogy mi jó hirrel jöttek? Zsigmond erre csak azt felelte: "Saeculorum nihil!" Ádám Sopronban az országgyűlésen is jelenvolt s 1681. jún. 26. itt halt meg hirtelen. Másnap maga Batthyány és udvara, a követek és nagy népsokaság kísérte ki a Pócsi-kapun. Itt Barth Konrád soproni lelkész mondott felette igen szép beszédet: "Nem tudjátok-e, hogy fejedelem esett ma el az Izrael népe közül?" (II. Sám. 3, 38.) Azután kocsira tették a koporsót, a második kocsin a testvérek és rokonok, a harmadik kocsin pedig a gyászoló özvegy ült. Serpilius János soproni városbíró is naplójában nagy dicsérettel szól Francsicsról. [\[516\]](#)

Az Ostffyak mellett több más főrangú és köznemes patrónusa is volt Asszonyfán az egyháznak. Így lakott itt 1618-ban Tevely Péter nemes, Ostffy Katának, Mihály lányának a férje, akihez a pápai református zsinat Tolnai Istvánt küldötte Sztárai Krapinai Mihály téthi lelkész ügyében. (Adattár VIII. 8.) És az 1646. évi büki zsinaton is volt jelen egy Teveli István nevű patrónusunk. (Eht. Eml. 131.) Ezeknek, valamint a lelki tanítóknak neveit azonban már nehezebb kikutatni. Pálffy József a dunántúli evang. egyházkerület rövid történeti rajzában (az 1853. évi névtár elején) azt mondja, hogy az Ostffy család már 1522-ben az evangéliumi tudományt vallotta. A különben jeles férfiú ezt az állítását alig tudta volna bebizonyítani. Asszonyfának és Csöngének legrégebbi egyházi emléke egy aranyozott díszes kehely, talapzatán a négy evangélista képeivel (szárnyas ember s ugyanilyen oroszlán, bika és sas), közepén Mária Jézussal s ezzel a cseh felíráttal: "Jan * Sin, Waclawa, Mlinarze * Zssiroki, Ulice". Évszám nincs rajta, valószínűleg még a huszita háborúk idejéből való. Ostffy László, Ferenc fia, udvari vitéz (1420-50) korában Tábor városánál a husziták ellenes harcolt

Ezen alapul az a feltevés, hogy a kelyhet még Ostffy László hozta magával a huszitáktól. (Pór A. i. m. Nagy Imre II. 246.)

Sally György, a szomszédos Kenyeri plebánusa a XVIII. században jegyezte fel anyakönyvükbe, hogy Csatári, az asszonyfai plebánus néhány hívével együtt, kik a protestánsokhoz áttérni nem akartak, 1548-ban az eretnekek által megöletett. S Hutter Zsigmond csöngői lelkész közlése szerint a szájhagyomány is megerősíti Csatári plebánus agyonveretését. De bizonyára más oka lehetett ennek, mert a reformáció nem szorult ily erőszakos eszközökre és nem is használt ilyeneket. R. kath. forrás tehát 1548-re teszi Asszonyfán a reformáció kezdetét. Mi ezt egy-két évtizeddel előbbre tesszük. Asszonyfán is Sárvárral egy időben 1535-ben jelenhettek meg az evangéliom hírnökei.

A levéltári adatok a XVI. században majdnem kivétel nélkül csak donációkra és vagyoni ügyekre vonatkoznak. A közönséges leveleket és hirdásokat, melyekben egyházi személyek dolgaival is találkozhatnánk, nem őrizték meg. Asszonyfa lelkészei közül az első ismert nevű *Somogyi* János, ki 1596-ban írta alá a Concordia könyvét. Mellette egy másik asszonyfai lelkésznek, Körmenyi Jánosnak nevét is olvashatjuk ugyanott. De mivel ez utóbbi az Acsád melletti Nagyasszonyfán lelkészkedett, tehát az elsőt kell ostffyasszonyfainak tekintenünk. Jelen volt Somogyi 1625. a csepregi püspökválasztó zsinaton is, de ekkor már nem volt asszonyfai lelkész. Hogy egy személy volt-e ez azzal a Somogyi Jánossal, aki bizonyos gyanúsítások miatt 1630-ban Kis Bertalan püspök és Lethenyi István esperes előtt újra aláírta hitvallásainkat, azt nem tudjuk, de alig is hihetjük. Az 1630. és 1631. évi zsinatokon nem volt jelen. (Eht. Eml. 55. 71. Vilfinger i. m. 17.)

Másik ismert nevű lelkészük 1621. óta, ki már határozottan ostffyasszonyfalvainak írja magát, *Geregyei* Gergely. Ez 1621-ben avatott fel Zvonarics Mihály püspök által s 1628-ban már Sennyén, 1630-ban pedig Köcskön lelkészkedett. Kamondi Gáspár, aki Kisasszonyfalván született, 1628-ban nem itt, hanem Nagyasszonyfalván volt lelkész. (Eht. Eml. 67. 129.)

1633-ban az idegen származású (talán felvidéki) *Zdáni* Mihály volt az asszonyfai lelkész. Mint volt sárvári rektort avatta fel Kis Bertalan püspök 1626. Mesteribe. 1628. a csepregi zsinaton is mint Mesteri lelkésze vett részt. Szimbolikus könyveinknek mint "Michaél Michaélides Zdanensis" írta alá nevét, de jegyzőkönyveink csak Zdanensis néven emlegetik. 1630-ban már Rábaszentmihályon lelkészkedett. Innen került Asszonyfára. Ezt és Bejczy György saári lelkészt a püspök bizonyos gunyolódó írások miatt (propter scopticos quosdam stilos) 1633. május 31-én a csepregi zsinaton bevádolta. S a kerület úgy határozott, hogy a lelkész, ha sértve érzi is magát, ne írjon túlságos heveségében a püspöke és esperese ellen, hanem terjessze ügyét a consistorium elé. Hasonlóképpen járjon el a püspök is. A gorombán írók lakolni fognak. A két vádlott pedig kövesse meg a püspököt. Zdáni lelkészt 1634. Bükre hívták meg s először el is ígérkezett, de azután még sem ment el. E miatt a 31-ik kánon értelmében 2 forint birságot kellett fizetnie. 1635-ben már Ujkéren volt lelkész. (Ker. jkv. 68. 83. 1.)

Ostffyasszonyfán az utóda *Ujvári* András volt, kit 1622-ben Zvonarics Mihály püspök avatott fel Hegyfaluban. 1631-ben Ságón Sopronmegyében lelkészkedett, hol "mind tudománya s mind abban való eljárása felől dicséretet teszen a hallgatóság". Mint asszonyfai lelkész is nagy tiszteletben állhatott, mert 1646. a büki zsinaton őt választották meg a különvált kemenesalji egyházmegye első esperesének. De új hivatalát csak 3 évig viselte. Már 1649. elhalt. 1651-ben a dubovai *Benedicti* Tamás volt az asszonyfai lelkész, akit 1633. Nagyköcskre avattak fel és 1646. Mihályfán lelkészkedett. Így tehát jól ismerték Kemenesalján. Az ő idejében Ostffy Tamás volt a gyülekezet főpatrónusa.^[517]

1654-ben a szakonyi zsinaton *Sárosi* Istvánt avatták fel Ostffyasszonyfára, aki határozottan idevalónak mondja magát. Az utódja *Makoviczki* Tamás, akit 1640. Pusztafödemesre avattak fel lelkésznek. Ez Asszonyfán volt 1666-ban, midőn tanuként írta alá Srainger (Schreiner) György jobbagy levelét, aki firól-fira lekötötte magát Ostffy uraméknak, Lászlónak és Miklósnak. 1660-ban Musay püspök egyházlátogatást tartott Asszonyfán, melyen még Ostffy Tamás is jelenvolt.^[518]

Az 1666-ban felavatott Horváth György inkább nagyasszonyfai lelkész lehetett. 1669-ben Szenczi

Fekete István egyházlátogatásakor *Büki* György volt a lelkész, akit 1647-ben Egyházasfalvára avattak fel s aki 1671-ben egy alaptalan neheztelés miatt Kemenesszentmártonba távozott. Ostffy László Feketétől kért a helyébe utódot. *Kovács* János lehetett ez, kit 1674. innen idéztek Pozsonyba a rendkívüli törvényszék elé. 1669-ben *Kelemen* Benedek volt a tanító, aki később 1695. Nagyszőlősön s 1706. Alásyban mint lelkész szolgált.^[519]

Ostffyasszonyfa templomát is a nagy üldözéskor 1674. vették el. A szerencsétlen Szenczi Fekete István püspök németországi száműzetéséből visszatérve, az 1679. év végén ide menekült Ostffy Miklós oltalma alá. Itt predikált, tanított sőt lelkészeket is avatott fel. Az öreg Bors Mihály kajári esperest saját bemondása és a győri káptalan egyházlátogatási jegyzőkönyve szerint Fekete Asszonyfán avatta fel lelkésznek. 1680-ban elkezdtek Asszonyfán iskolát is építeni. Illés György németi lakos beszélte a szanyi plébánosnak, hogy "a rábaköziek is segítséggel lesznek Asszonyfalvára az iskola megcsinálásában". És volt is itt egy különben ismeretlen *Sárvári* János nevű tanító, aki 1680. augusztus havában a császári hadsereg közeledtének hírére együtt menekült el Fekete püspökkel, Bécsben is a Pöllerthor alatti börtönben vele szenvedett s Pozsonyban Fekete hitehagyása után egy héttel tért át ő is. (Payr, Sz. Fekete 76. 89. 90. 96.)

1681 után Asszonyfa is feléledt. Asbóth János kemenesalji esperes 1695. Csöngé filiával mint anyaegyházat említi s még ez évben egyházlátogatást is tartott itt. *Nagy* András volt ekkor a lelkész, akit 1655. Vaszarra avattak fel. A tanító pedig *Szilágyi* György, ki 1706. Magasiban volt lelkész. Az esperes ekkor megintette a patrónusokat, hogy régi szokás szerint fizessék meg a lelkésznek a 12 forintot és adják meg a 12 köből buzát. 1706-ban *Iványi* Mihály a lelkész, ki 1695. már Csánigon fejtett ki igen buzgó munkásságot. 1725-ben *Iványi* Sándor vezette az asszonyfai nyáját, akit ez évben alesperesnek is megválasztottak. 1732-ben kir. rendeletre kellett Asszonyfát elhagynia a többi kemenesalji lelkésszel együtt. Ostffy Mihály Vidos Miklóssal Pozsonyban és Bécsben is járt gyülekezeteik megmentése érdekében, de hűtlenségi perrel fenyegették meg. Maga Ostffy volt kénytelen Rosty István alispánnak a templom kulcsait átadni. Iványi innen Kapolcsra s majd Kővágóórsre távozott s az alesperességről 1743. lemondva késő vénségben halt meg. A türelmi rendelet után Asszonyfa már csak Csöngének volt a filiája. Ostffy Mihályt dunántúli kerületünk első felügyelőjét őseinek sírjából is kizárták, az artikuláris Nemesdömölkön kellett eltemetni. Az asszonyfai vár és gyülekezet pusztulásáról a II. kötetben szólunk bővebben.^[520]

Csőngé. II. Lajosnak 1524. évi rendelete szerint Ostffy Lászlónak itt is volt birtoka. Az Ostffyak és a velök rokonságban álló családok voltak Csöngén is a földesurak. 1602-ben Ostffy Mihály, Sibrik Oswald, Sennyey Gáspár és Dömölky Pál mondják magukat asszonyfai és csöngéi földesuraknak. Tevely Péternek, Ostffy Kata férjének, valamint fiuknak, Jánosnak 1628. voltak Csöngén is birtokai. Hutter Zsigmond lelkész az Ostffy-levéltárban talált levéllel ezt is anyagyülekezetnek akarja megtenni. Szerinte a XVII. század első felében egy Pastenholen (talán Kastenholz) nevű lelkésze volt, kiről a hógyészi Ivánkovichs György írta Ostffy Mihálynak, hogy a csöngéi pap kiszólított az árnyékvilágból. Ez azonban tévedés, azt hiszem. Mert Csöngé mindig Asszonyfa filiája volt, még 1695. 1725. és 1732-ben is. De volt külön iskolaháza és 1706. Horváth András nevű tanítója, akit még ez évben Szöcsére avatott fel Pilarik István püspök. 1732-ben a csöngéi asszonyok ganajba mártott permettel üzték ki az iskolaházat elfoglalni akaró prépostot. Musay Gergely püspök 1661. évi jegyzéke sem sorolja Csöngét az anyaegyházak közé. És így meglepő, hogy a pozsonyi rendkívüli törvényszék jegyzőkönyve szerint 1674-ben *Deák* Pált, mint csöngéi lelkészt idézték meg Pozsonyba. Csöngét vagy Csengét mindig igen könnyű volt Csénye nevű gyülekezetünkkel összetéveszteni. Lehetséges, hogy 1681 után a csöngéi nemesek egyes száműzött lelkészeknek időnként menedékhelyet adtak. De az 1673. Kőszegről elúzott Ivánkovichs Dániel, akit Hrabovszky György említ (Presbyterologia I. 266.) 1696-ban nem Csengén volt lelkész, hanem Csényén s később Osgyánban.^[521]

Kenyeri. Plébániája Vas megye monográfiája szerint már 1548. virágzott. De igen valószínű, hogy ekkor már itt is evang. volt a gyülekezet. Régi patrónusai az Enyingi Törökök voltak. Az Ostffy-levéltár szerint 1590. E. Török Istvánnak volt itt birtoka. Régi földesurai a Czirákyak is, kik eleinte szintén evangélikusok lehettek, de korán elpártoltak. Ősi fészükben Czirákon, mint fentebb láttuk,

virágzó evang. gyülekezet volt. Kenyeri első ismert nevű lelkésze Mosoni János volt, ki 1630. mint tanú szerepelt gyömörei Gencsi Ilona és Poros Bálint házassági perében. Utóda Albini Márton 1634-ben, aki 1646-ban már Bobán volt. 1651-ben Szőlőskei Miklós és 1653-ban Nicolaides Márton volt a kenyeri lelkész, ki 1674-ben Magasinak volt a papja s mint ilyen a pozsonyi törvényszék előtt Dimiakovics Péter simonyi lelkésszel együtt az elsők között irt alá reverzalist. 1665-ben Laki János volt Kenyeri papja. 1674-ben pedig Fördös István. Még 1695. is anyagyülekezet volt Kecskéd filiával. Lelkészüket ekkor nem volt, hanem Jugovics Mihály tanító olvasott fel nekik predikációkat. Ez a Jugovics Felsőlendván született s 1673. Ivánkovics Dániel rektor keze alatt Kőszegen tanult. A templom és iskola elfoglalása után Lovenyák Mihály lelkészhez menekült Meszlenbe, innen hívták meg Kenyeribe. 1707-ben Záborszky János volt a lelkészüket, ki elűzetése után Magasiban talált menedéket. Templomukat a r. katolikusok 1716. vették el s ekkor a Czirákyak restauráltatták. Az 1725. évi jegyzék ezt a gyülekezetet már mint a plebánus által elfoglaltat említi. (Vasm. mon. 51. Beiträge zur Gesch. des Prot. I. 57. Eht. Eml. 74. 88. 96. 132. 247. 282. 371. Ker. jkv. 15. 21. 359. Hrabovszky, Presbyt. I. 225.)

Kecskéd. Szintén a Czirákyak birtoka volt. De az Ostffy-levéltár szerint 1590. Nádasdy Ferencnek, a nádor fiának is volt itt birtoka. 1616-ból Terebesi Miklós, 1630-ból pedig Magyarbéli György nevű lelkészét ismerjük. Ez utóbbit 1622. Gencsre avatták fel. Musay Gergely püspök 1646. az elfoglalt gyülekezetek közt sorolja fel ezt is és feltűnő, hogy Kenyerit a filiájának mondja. 1695-ben mint Kenyeri filiája említetik. (Eht. Eml. 61. 68. 137. 245. 247. Ker. jkv. 21.)

Magyargencs. A Károlyi, Radó, Háczy, Hertelendy, Kisfaludy és Gömbös családoknak volt itt birtoka. Lelkészeit nehéz a Gyöngyös melletti Németgencs lelkészeitől megkülönböztetni, amelynek virágzó egyházi élete volt. Gencsi Ferenc lelkész, ki már 1596. aláírta a Concordia könyvét, valószínűleg innen származik. Forrásainkból a következő gencsi lelkészeket ismerjük: Kazdagh Márton 1596. Pankaszi Márton rektor 1598. Magyarbéli György 1622. Telekesi Benedek 1628-46. Fisztróvics György 1647. Homoki János 1649. Szabó István 1652. Zvonarics Sámuel 1651-53. Paulini János 1657. Semptei Benedek 1662. Ezek közül csak *Magyarbéli* Gyögyről valószínű, hogy Magyargencsen lelkészkedett, mert 1630. a közeli Kecskéde választották meg. *Szabó* Istvánról pedig bizonyosan tudjuk, hogy magyargencsi lelkész volt, mert 1652. évi felavatásakor a jegyzőkönyv szerint "Gencs penes Marcal" volt az állomáshelye. Paulini János testvére lehetett a Csepregről elűzött Paulini Jeremiás árvamegyei diáknak, ki 1643. után Sopron városához folyamodott. (Társaság, a szintén elűzött Fülöp Philippi Mátyás (Comitatus Arvensis) 1649-54. nagygeresdi lelkész volt. Példa arra, hogy a tót diákok nálunk hogyan magyarosodtak meg.)

Musay püspök 1661. az anyagyülekezetek közé számítja. 1674-ben *Fekete* György lelkészt idézték innen Pozsonyba. 1695-ben Rajki János a lelkésze, kit 1706. Magasiban találunk. 1697-ben Miskei Sándor nevű tanítójukat avatták fel, aki még 1706. is lelkész volt itt. Majd 1725-32. Holéci Ádám az utolsó papjuk, ki előbb terestyénfalvai tanító volt és 1706. avatta fel Pilarik István püspök. Holéci 1732. a paplaktól kiűzetvén, a plebánus engedelmével az iskolaházba költözött át és hosszú betegeskedés után itt halt meg. Gencs ma Kemeneshőgyész filiája. ^[522]

Kemeneshőgyész. E falut 1345. Nagy Lajos király adományozta Osl Domokos macsói bárnak s a reformáció korában is az Ostffyak voltak földesurai. Ostffy Lászlónak Vas megyében 1524. Asszonyfán kívül Mihályfa, Csehi, Mindszent, Csöngé, Pápócz és Hőgyész voltak a birtokai. Ostffy Mihály 1588. határt vonatott Hőgyész és Szergény között, hogy Nádasdy Kristóf özvegyével, Choron Margittal való peres ügyének véget vessen. Első ismert nevű lelkésze *Szentmihályfalvai* János, akit 1629. Hosztótra Zalamegyébe avatták fel s aki 1646. mint hőgyészi lelkész volt jelen a bükki zsinaton. A következő 1647. évben pedig már *Fodor* Jánost avatták fel ugyanide. Musay püspök 1661. is az anyagyülekezetek közé számítja. 1674-ben *Egri* Márton volt a hőgyészi evang. lelkész s 1680. is volt lelkésze és tanítója. 1681 után ez is feléledt s 1695-1706. *Jeszenszky* Pál volt a lelkésze, kiből kifogásolták, hogy csak esperes és nem püspök avatta fel. A XVII. vagy talán inkább a XVIII. század elején *Ivánkovics* György (lelkész, tanító vagy gondnok) írt Hőgyészről Asszonyfára Ostffy Mihálynak, hogy segítsék a gyülekezetüket s karácsonykor a szószékről is hívják fel erre a híveket. 1725-ben *Bokányi* Józsiás volt a hőgyészi lelkész, ki 1706. még

Jánosházán volt tanító. 1732-ben a gyülekezet elfoglalásakor pedig *Csurgó* György, aki 1706-ban Simonyiban hirdette az ígét. Hőgyésről való elűzetése után Alsómesteriben feleségének kuriális házában halt meg. (Ostffy-levt. Nagy J. Sopron m. mon. II. 622. Eht. Eml. 70. 82. 133. 147. 245. 252. 270. 271. 284. 294. 371.)

Szergény. A Nádasdyaknak és Ostffyaknak volt itt is birtoka. Nádasdy Ferenc Ostffy Mihályt 1590. Sárvárra hívta, hogy vele a Szergény és Mihályfa közt támadt differenciákról beszéljen. Anyagyülekezet volt már a XVI. században is. Első ismert nevű lelkésze 1631-ben *Sárvári Draganosics* György volt, aki 1642. Szécsényben és 1646. Nemescsóban lelkészkedett. Az 1646. évi büki zsinaton a szergényi lelkész mint távollévő említették. 1649-ben *Vöröskői* Györgyöt avatták fel szergényi lelkésznek, aki később Dabronyban és Tésén igen rendetlen életet élt. 1654. hivatalától is megfosztották. (Lásd fentebb.) Musay püspök is 1661-ben mint anyagyülekezetet említi Szergényt. 1674-ben a pozsonyi idéztetés idején a szergényiek eltitkolták lelkészüket nevét.

1695-ben csak tanítójuk volt, Benedikti János, akit 1696-ban lelkészüknél is felavattattak. 1706-ban Dénes István volt a lelkészüket, akit 1695. Bobán találunk mint tanítót. 1711. márc. 5-én esperességi gyűlés volt Szergényben. 1713-ben Lénárt Benedek esperes volt a szergényi lelkész, aki negyedszer is házasságot kötve, Szakmári pápai református lelkésznek az özvegyét vette el s mivel ennek vejét, egy református papot, a szergényi templom szószékére felbocsátott, esperesi hivatalától megfosztották. Nemsokára azután itt halt meg. Utóda M. Hegyfalusi György, az előbbi rozsnyói és devecseri lelkész is szerencsétlenül járt Szergényben, hol öt évig szolgált. Egy nővel való viszonya miatt ugyanis őt is elmozdították esperesi hivatalából. Hegyfalusi idejében 1715. és 1716-ban a jeles Miskei Ádám volt a szergényiek tanítója. 1725-ben Varju István volt a szergényi lelkész, 1732-ben a gyülekezet elfoglalásakor pedig Perlaky János, aki 1730. még Karakószörcsökön tanítóskodott s elűzetése után Gergelyiben talált új állomást.^[523]

Magasi. R. kath. temploma nagyon régi. A Magassy, Berzsényi és Guoth családok voltak régi földesurai. Első ismert lelkésze *Pápai* János, aki jelen volt 1630. a csepregi zsinaton. *Michovini* Jakab nevű lelkészeivel 1646. a büki zsinaton találkozunk. 1649-ben *Ivány* Györgyöt avatták fel magasi lelkészének, ki még 1651. is itt volt. 1654-ben *Wégh* Gergelyt hívták meg a magasiak papjuknak. A nagy üldöztetés idején 1674. a kassai születésű *Nicolaides* Márton volt lelkész Magasiban, akit 1653. Kenyeribe avattak fel. Nicolaides a pozsonyi törvényszék elé megidéztetve, ott meg is jelent, de Dimiakovics Péter simonyi lelkéssel együtt ők voltak az elsők, kik a reverzálist aláírták. A gyászos évtizedben is az 1680. évi tanúvallás szerint volt lelkésze. 1681 után újra feléledt. 1695-ben csak *Dolgos* András nevű tanítójuk volt, de lelkészt is kívántak. Az ez évi egyházlátogatáson Magassy Miklós szolgabíró és Börsoni Benedek kiérdemült szolgabíró is jelen voltak. 1706 elején még Rajki János, ez évi aug. havában pedig már Sziládi György volt a lelkészüket. 1725-ben Csép György, 1732-ben pedig Záborszky János volt a gyülekezet lelképásztora. Ez utóbbi 1707. Kenyeriben hirdette az ígét, Magasiból való elűzetése után pedig Nagyalásonyban kapott új állomáshelyet.^[524]

Kemenesszentmárton. Régi község. Ettől szokták rendszerint a Radók nemesi előnevét származtatni, amint hogy a család később itt is kapott donációt. De a Radók őseit a genealógusok sokkal messzebb viszik fel: az I. András és I. Béla király idejében élt Radó nádorig. A családnak 1502. a győrmezei Szentmártonban is voltak szőlei és korcsmáltatási joga az újabb időkig. S a szentmártoni előnév már innen ered és 1502 óta használják. A XVI. században Győr, Sopron és Veszprém megyében voltak birtokaik. Radó Péter (neje Tánzos Kata) 1619-ben II. Ferdinándtól kapott címerlevelet. Ennek fia volt az a Radó János (neje Erdélyi Ágota), aki jegyzőkönyveinkben mint Vadosfa filiának gondnoka tűnik fel 1654. és még 1668. is életben volt. A családnak ezóta Vadosfán van kuriája. A régi artikuláris templomban a legutóbbi időkig is megvolt a szép faragványos templomszék a család címerével és "Johannes Radó 1719." felirattal. János fia volt István (neje Mankóbüki Horváth Mária), aki 1725. Kemenesszentmártonra is kapott donációt s ezzel a családot Vas megyébe is áttelepítette. E révén is megilleti tehát a Szentmártoni előnév. István fia, nemes és vitézlő Radó László azonban továbbra is Vadosfán maradt és Fábri Gergely püspök idejében volt igen buzgó patrónusa egyházunknak. Mikor Zichy Ferenc gróf, győri püspök 1748.

egyházlátogatást tartott az evang. faluban, Radó László házához szállott. A vadosfai vallási zavargásnak is 1751. egyik fő oka az volt, hogy Grofft János mihályi plebánus Radó László kertjében akart misézni, ami ellen Radó fia, István erélyesen tiltakozott. E miatt nemcsak Fábri püspököt ítélték hivatalvesztésre, hanem Radó Lászlót is nagy igazságtalansággal 400 forint bírsággal és két évi börtönnel, fiát Istvánt pedig 200 forinttal s hetenként kétszeri böjttel súlyosbított egy évi börtönnel büntették. Az ifjabb Radó a vizsgálat ideje alatt katonáskodni ment Olaszországba, az öreg Radó László azonban félévet töltött a kapuvári börtönben s csak neje, Koltai Vidos Éva közbenjárására és 200 forint váltságdíj lefizetése után bocsátották szabadon. Szenvedéseit csak kevéssel élte túl. Ennek a Radó Lászlónak unokáitól, Zsigmondtól (neje Koltai Vidos Zsuzsanna) és Józseftől (neje Mankóbüki Horváth Anna) származik a mostani Radóknak sőmjéni és répcelaki két ága.^[525]

Bizonyára a többi kemenesalji gyülekezettel egy időben fogadta el Szentmárton is a reformációt, de első lelkészeit nem ismerjük. 1648-ban *Benkovics* Márton volt Szentmártonnak és filiáinak (cum filialibus) a lelkésze, ki mint ilyen volt jelen 1651. is a szakonyi zsinaton. Musay püspök 1661-ben az anyagyülekezetek közé sorolja. 1665-ben *Albini* Lénárt a lelkészük, kit 1652. avattak fel Dörgicsére. Albinit a szentmártoniak és vönöckiek együtt vádolták be Fisztrovics György püspök előtt, hogy a templom kerítésének kapuját szétszedette és nem akarja megcsináltatni. Utána Laki János volt a lelkész, akit csak 1665. avattak fel Kenyéribe s akit Potyondiné és a szentmártoniak megrágalmaztak, de a vönöckiek védelmükbe vették. Még 1671-ben *Büki* Györgynek, a volt ostffyasszonyfai papnak engedte át helyét Szentmártonban. 1695-ben Nemesapátiban lelkészkedett Laki János. 1669-ben a szentmártoniak azt kérték a consistoriumtól, hogy oldja fel őket az ige elvonásától s terjessze ki csak arra a pár személyre, akik engedetlenkedtek. Az 1674. évi idézéskor is volt lelkészük, de eltagadták a nevét s volt lelkészük 1680. is. Innen származik két kiváló dunántúli papunk, idősb és ifjabb Aács Mihály. Az utóbbi strassburgi értekezésében 1699. világosan kiírja: "Szentmártonyiensis de Kemenesalla."

1695-ben *Asbóth* János volt a szentmártoni lelkész, aki márc. 14-én innen irt levelet a győri esperességnek, de nov. 1-én az egyházlátogatáskor már *Király* Mátét találjuk itt, aki Armpruster János, Benkő Imre, Potyondi Ádám és Ferenc, Jánossy György stb. nemesek jelenlétében adott számot a gyülekezetről. Vönöck ekkor mint Szentmárton filiája említetik és 1706-ban csak neki volt Farkas Mátyás nevű tanítója, akit lelkésznek avattak fel. 1725-ben Vönöck ismét Szentmárton filiája és a lelkészük Horváth Mihály, ki előbb Bogyoszlón volt tanító. 1729-ben pedig a jeles Miskei Ádám alsósági tanítót avattatták fel maguknak lelkésznek Miaván Krman Dániel püspök által. 1732. Szentmártonból elűzetvén, a következő évben Nemesdömölkre hivatott meg. A türelmi rendelet után Vönöck éledt fel anyagyülekezetté.^[526]

Vönöczk. Régi földesura a Horváth család volt. Szentmárton mellett majd mint társgyülekezet, majd pedig mint filia említettik. Első ismert lelkésze *Aranyadi* Mihály 1630. akit 1619. avattak fel. A büki zsinat jegyzőkönyve szerint 1646. *Banszky* András volt a vönöczki lelkész. Ez 1631. Lócson Sopron megyében, 1640. pedig Guarban szolgált. Eleinte dicsérték lócsi hívei, de Guarban már részeges volt. A sok feddésre már menekülni is akart tőlünk. Állítólag, miként Lázi György tétényi lelkész beszélte, Szombathelyen, Sopronban, Pozsonyban és Nyitrán már a r. kath. papok és barátok közt is keresett volna menedéket. Folyamodására a csepregi zsinaton 1641. próbaidőt engedtek neki. Időközben Vönöczkre helyezték át, de nem tudott szenvedélyén uralkodni. 1647. jún. 25. a nemesládonyi zsinaton véglegesen is elmozdították lelkészi állásából.

Musay Gergely püspök 1661. évi jegyzékében Szentmárton mellett Vönöczköt is anyagyülekezetnek veszi, pedig neki ismernie kellett a viszonyokat. 1665 és 1671 között a két községnek közös lelkésze volt s együttesen leveleztek a püspökkel. 1671. aug. 29. Fekete püspök a vönöczki tanító sérelmi ügyében irt Dimiakovics Péter simonyi alesperesnek. 1680. is volt lelkész Vönöczkőn és a tilalom ellenére is végezte a papi cselekvényeket. 1695-től 1732-ig Szentmárton filiája volt, de 1729-ben Miskei Ádám lelkész idejében is mint társgyülekezetet mind a két faluról nevezték el. Csak 1706. volt Farkas Mátyás nevű külön tanítója.^[527]

Kemenesmihályfa. Régi magyar község. Az Ostffyoknak már 1549. Teveli Péternek és Jánosnak pedig 1628. volt itt birtoka. A Vidos családnak, mely előnevét Koltától vette, ez is ősi fészke. Vidos Zsigmond itt kastélyt épített s a család levéltárát itt őrzik. Eredetét a Vidos család a Zsörkön lakó vasvári várjobbágytól, Vidustól vette, akit 1272-ben IV. vagy Kún László nemesített. Egyházi jegyzőkönyveinkben Kopács és Kolta egyházlátogatásakor 1633. találkozunk Vidos János vármegyei esküdttel és földesúrral. (Lásd fentebb.) Utódai Kisfaludon, Kemenesmihályfán és Csehiben voltak birtokosok. Vidos Istvánnak 1647. már Kisfaludon volt birtoka. És ifjabb Vidos János 1693. szintén a vármegye esküdtje. Nemesi birtoklevelük 1697. átiratott Vidos Zsigmond és János részére.

A családból később sok buzgó patrónusa került ki egyházunknak. A családi fészekben Koltán megmaradt Vidos Jánostól, ki a r. kath. Tallián Juliannát vette feleségül, Mária Terézia 1754. erőszakkal vetette el gyermekeit, az apát perbe fogatta s legidősebb fiát a nagyszombati konviktusban neveltette. Így lett a családnak egy újabb r. kath. ága is. A reformáció korában lelkészeink is voltak Vidos nevéek. Így Vidos Lénárd, ki azonban a Samarjai előnevet használja. 1586-ban Semptén Salm Gyula gróf birtokán volt lelkész. A csepregi kollokvium jegyzőkönyvét 1591. már mint sárvári lelkész írta alá. Sárvárott volt lelkész és esperes 1596. és valószínűleg még 1599. is. Vidos József pedig 1625-30. terestyénfalvai lelkész volt. ^[528]

Mihályfa is mint Asszonyfa mellett egyik legkiválóbb kemenesalji község, bizonyára már 1550 előtt befogadta a reformációi, de lelkészeit csak a későbbi időkől ismerjük. 1630. *Szeredi* István volt a mihályfai lelkész, aki 1628. még Beleden szolgált. 1646-ban a dubovai születésű *Benedikti* Tamás volt a lelkésze, akit 1633. Nagyköcskre avattak fel és 1651. Ostffyasszonyfán lelkészkedett. 1656-ban *Soldos* Ferenc volt Mihályfa lelkésze, aki ellen rendetlen élete miatt a büki zsinaton vizsgálatot rendeltek el. 1657. szept. 16. kerületi kisgyűlés is volt Mihályfán Musay püspök, Zvonarics Sámuel főesperes és Mód Benedek alesperes jelenlétében. Musay jegyzéke szerint 1661-ben is anyagülekezet volt. 1669-ben Dimiakovics Péter simonyi lelkész és alesperes járt itt Fekete püspök megbízásából. A mihályfaiak megigérték az évi illetményeket, a sömjéniek azonban megtagadták és fenyegetődztek, ezért az alesperes megvonta tőlük az egyházi cselekvényeket. 1674-ben *Vince* Ferenc volt a mihályfai lelkész. A gyászos évtizedben is volt itt lelkész az 1680. évi vallomás szerint, de nem a parochiális házban lakott.

1695. okt. 9-én itt szervezkedett újjá a kemenesalji esperesség, Asbóth Jánost választván meg esperesnek, ki már okt. 31. egyházlátogatást tartott Mihályfán is. *Kemenessömjén* ekkor mint filia tartozott hozzá. A lelkésze *Szakonyi* Mátyás volt, akit még 1666-ban Sitkére avattak fel. A tanítójuk pedig Bachó János. 1696. márc. 7-én a naggyá nőtt esperesség ismét Mihályfán a templomban tartá gyűlését, hol az esperes az egyházlátogatás eredményéről számolt be. 1706. jan. 27-re Bercsenyi Miklós a szolgabírák által Mihályfára hívta össze a lelkészeket és tanítókat, hogy aláírásukkal II. Rákóczi Ferencnek fogadjanak hűséget. Ez alkalommal egyházi gyűlést is tartottak és Aáchs Mihály devecseri lelkészt választották meg esperesüknek.

1704-06. Lénárt Benedek alesperes volt a lelkészüek és 1706-ban Fábri István a lelkész és Musay István a tanítójuk. 1725-ben ismét itt volt az esperességi gyűlés, amelyen Csereli Mihályt választották meg esperesüknek. A mihályfai lelkész 1725-32-ig Farkas Mátyás volt, akit elüzetése után Nagyalásonyba hívtak meg. 1732-ben a templomfoglalókat a mihályfaiak, kik a templomkerítésén belül foglaltak állást, dorongokkal, fegyverekkel és kaszákkal háromszor is visszakergették. ^[529]

Kemenessömjén. Mihályfa filiája volt. Régi földesura a Kamondy család volt. 1630-ban Dömölky Pálné Ostffy Zsuzsannának volt itt birtoka. Később a Berzsenyi és Radó családok telepedtek ide. Csak mint Mihályfa filiája ismeretes. Musay sem mondja Sömjént anyagülekezetnek. A jegyzőkönyvekben említett sömjéni lelkészek mind rábasömjéniek voltak. 1669-ben a sömjéniek "a Kemenes alatt egész falustól" kétszer is bepanaszolták lelkészüket (a mihályfai) Fekete püspök előtt. 1695-ben a papi földeket elvonták a lelkésztől. 1725-ben Büki Ferenc nevű külön lelkésze és 1732-ben Nyirő János nevű predikáló, de fel nem avatott tanítója volt. A kemenesalji gyülekezetek

feldulásakor 1732. a sömjéni asszonyok is pemetekkel, lapátokkal és szénvonókkal lasnakolták meg a templomfoglalókat.^[530]

Simonyi. Tardy Ambrus családjának kihalta után 1541. Ostffy László kérte Simonyit Thurzó Elek kir. helytartótól. Későbbi földesurai a Jánossy, Hajas, Heteyei és Vidos családok voltak. 1627-ben mint Simonyi és a filiák, *Tokorcs* és a két *Mesteri* földesurai írták alá nevüket: Jánossy Miklós szolgabíró, Békássy Imre, ki a mesterieket képviselte, Deömeölky Pál, Tylay György, Gérczey Pál, Forentos Miklós vármegyei esküdtek, Burián Tamás viceszolgabíró, Keöchky György, Balla József, Tedej Pál, Szabó Bálint, Hajas Pál, István és Péter nemesek, Virágh István simonyi, Fejér Imre mesteri és Kontor Imre tokorcsi bíró. A négy községnek 1627. ugyanis nagy peres ügye volt, amelynek elintézése végett hívta össze Kis Bertalan püspök okt. 15-re Mesteribe kerületi kisgyűlésre a fenti nemes urakat és Ságody Gergely hegyfalui esperest és Eöri Péter répcsesztygyörgyi lelkészt. A fenti négy község régebben ugyanis az intai templomhoz és parochiához tartozott. "Parochia Intaiensis, olim sic dicta, Inta nevű templomhoz való filiálisok". (Inta ma talán elpusztult falu vagy puszta. Nem azonos-e Felsőmesteri határában Zenta pusztával, melyen régi kastély van?) Ezek 1626. a sárvári rektort, *Zdáni* Mihályt avattatták fel (a csepregi alsótemplomban) lelkészüknek, aki ekkor nem is Simonyit, hanem Mesterit mondta be állomáshelyének. Ennek számára akartak most új paplakot építeni és a predikálás rendjét is meg kellett állapítani. Hosszabb tanácskozás után, melyben a simonyiakat és tokorcsiakat Jánossy Miklós, a mesterieket pedig Békássy Imre képviselte, (tehát a Békássyak is evangélikusok voltak), úgy állapodtak meg, hogy a paplak Simonyiban épüljön s a lelkész először reggel Simonyiban predikáljon, azután Mesteriben, a délutáni órákban pedig Tokoracson. Így lett *Mesteri* és *Tokorcs* Simonyi filiája, míg előbb Simonyi is mint "principalis filia" tartozott az intai egyházhoz. Ugyanekkor *Zdani* lelkész fizetését is, akinek esztendeje advent első vasárnapjával kezdődött, jegyzőkönyvbe vették.

Ezt a díjlevelet, mely Kemenesaljáról egyetlen és legkorábbi, szószerint is közlöm: I. Minden helytartó ember vasvári félkőből buzát ad és készpénzt 15 denárt. Szántanak 3 holdat *simonyiak*, bevetik, megaratják és behordják. Rétjét megkaszálják, behordják. Minden marhás ember egy-egy szekér fát ad. Ifjak eskettetésétől jár d. 25, egy meszely bor, egy pecsenye és egy czipó kenyér. Két özvegy esküdtetésétől egy egész abrosz, avagy den. 80. Fél özvegytől fél annyi. Kereszteléstől egy kappan és egy kenyér. Komapénz egy-egy pénz, beavatástól d. 4 és egy kenyér. Temetéstől, ha predikál d. 25, hacsak énekel d. 12 és egy pecsenye, egy kenyér és egy meszely bor. Háznál való gyóntatástól d. 4 és egy kenyér. Közönséges gyóntatástól, kinek-kinek az ő conscientiája mit akar adni. II. Zsellérek, akik nem szántnak és másnál laknak, adnak d. 15; kaszálásban, aratásban ezek is tartoznak segíteni. Özvegyasszonyok, kik rokkájokkal keresik életeket, adnak d. 7, avagy egy napi munkát. III. Mesteri uraim is, mivelhogy egyenlők az szolgálat elvételben in omnibus punctis azon szerént tartoznak mind korczot adni, szántani, aratni, takarni, kaszálni, fát hordani, mint a simonyi uraimék és a personalis accidentiákat is azon megirt állapottal praestálni. IV. *Tokorcsi* filialisban is minden házi ember vasvári félkőből buzát és d. 15 ad és egy-egy szekér fát; két holdat szántani, bevetni, megaratni, behordani; reájok jutó rétet is megkaszálni, felgyűjteni és behordani; azonkívül minden accidentiákat az szerént, mint a simonyiak és mesteriek, fizetni. V. Tavaszinak Simonyi és Mesteri két-két holdat, tokorcsiak egy holdat tartoznak megszántani és bevetni, de a Minister maga megaratni és behordani.

Zdáni lelkésznek így elég szép jövődelme volt. 1630-ban mégis már Rábaszentmihályon és 1633. Ostffyasszonyfán, 1635. Ujkéren találjuk. 1646-ban *Soldos* Ferenc volt Simonyiban a lelkész, akit 1635. avattak fel a veszprémmegyei Külsővathra s ez még 1651. is itt volt. Simonyi igen szerencsétlen volt a következő lelkészeivel, 1652-ben *Galli* György jött ide Csényéről, aki feleségét, Eöri Erzsébetet, a szili alesperes leányát elűzte magától (hűtlenség gyanuja miatt) s egy Anna nevű leánnyal kötött újabb házasságot. A kerület őt emiatt 1653. a püspök és Godar Péter ügyvéd vádjára örök időkre megfosztotta lelkészi hivatalától és Vöröskői György dabronyi lelkészt is, ki őket összeeskette, súlyosan megbüntette.

Ilyen erkölcstelen életű volt egy másik lelkészük, *Losi* András is. Ez előbb református volt s csak

1651. tért át hozzánk. Eleitől fogva gyanus szemmel nézték s előre is megintették, hogy evang. lelkészhez méltó legyen a tanítása és élete. Ily reménységben helyezték ki Ugodra. De panasz volt ellene. Szeli György pápai ref. lelkész már 1652. gyalázta őt Magasy István ugodi hadnagyhoz írt levelében. Ugodról Simonyiba helyezték át s a sok panasz itt is megújult. Ezeket Joos György vázsonyi lelkész, mint kemenesalji alesperes vette jegyzőkönyvbe, aki 1657. Musay püspök megbízásából látogatta az itteni gyülekezeteket, Losi lelkész kivánságára Zvonarics Sámuel főesperest is kiküldték Simonyiba, ki a vádakat szintén igazaknak találta. Losi András 1659. mentegető levelet írt a püspökhöz, melyben az ugodi vádakat is rágalomnak mondja. De mind hiába, az 1659. évi büki gyűlés mint volt kálvinistát, akit különben is csak feltételesen fogadtak be, örökre kizárta egyházunkból.

1668-74-ig *Dimiakovics* Péter volt lelkész és alesperes Simonyiban, akit 1650. Széplakra avattak fel. Nikolaides Márton magasi lelkésszel együtt ők voltak az elsők, kik 1674. a pozsonyi törvényszék előtt a hivatalukról lemondó reverzálist aláírtak. A gyászos évtizedben 1680. itt is volt lelkész. Az 1695. évi egyházlátogatás szerint *Mesteri* és *Tokorcs* volt Simonyinak a filiája, *Bognár* Miklós a lelkésze és Bajnok Mihály a tanítója. A mesteriek ekkor megtagadták a gabona járandóságot. 1696-ban Sziládi Györgyöt hívták meg lelkészüknek, ki Ostffyasszonyfán volt tanító. 1706-ban Csurgó György volt a lelkészük és Bánovszky István a tanítójuk. 1706. febr. 7-én esperességi gyűlés volt Simonyiban, hol Aács Mihály esperes lelkes beszédet mondott a II. Rákóczy Ferencnek való meghódolásról és Telekesi Török István szenátor felhívására 20 tanítót mutatott be, mint a lelkészi hivatalra felavatandó kandidátusokat. Csurgó lelkésznek Kővágóórsra kellett volna mennie, de később mégis Bobán és Hőgyészben találjuk. A helyére Simonyiba *Aács* Mihály esperes jött ezután és pedig "a szent congregatio által ide rendelve". Aács és fia már Csurgó idejében predikáltak itt nemes és vitézlő Tulok András temetésén. De Aács alig tovább egy évnél lelkészkedett csak Simonyiban, Nemescsóba költözvén át, ott már 1708. meghalt. 1725-ben Záborszky János volt Simonyi lelkésze (ki 1706-ban Kenyériben volt tanító). Ekkor Tokorcot már elvették tőle s csak Alsó- és Felső-Mesteri volt a filiája. Simonyiból is 1732. úzték el Bognár György nevű lelkészét, ki azután Nagyszőlősben kapott új állomáshelyet. Simonyiban és Sitkén 1731-37-ig Mátéffy Lőrinc erdélyi unitáriusból lett plebánus térített nagy buzgalommal, ki 1716-ban Rőjtökön majd Ládonyban, Geresden, Patyon, később pedig Devecserben, Hetyén, Káldon és Kissomlyón működött mint térítő plebánus.^[531]

Tokorcs. Földesurai a Marisch, Batthyány és Nedeczky családok voltak. Mesterivel együtt, mint fentebb láttuk, Simonyi filiája volt. Az anyagyülekezethez való viszonyát, az évi járulékokkal és szolgálmányokkal együtt fentebb ismertettük. 1681 után is Simonyi filiája maradt. 1706. Laki Ádám, 1707. Dolgos István volt a tanítója. 1725-ben már mint a plebánus által elfoglalt filia említetik. (Eht. Eml. 245. 248. 271. 371.)

Mesteri. (Alsó és Felső.) Földesurai a Mesteryek, a Békássyak és Batthyányak voltak. A fentebbi 1627. évi egyezkedésben Mesterit Békássy Imre mint földesúr képviselte. 1628-ban Zdanensis Mihály mint Mesteri lelkésze említetik, de mint fentebb láttuk, ez a régi intai parochia lelkésze volt s mint ilyen közös papja Simonyinak és Tokorcának is. 1628-ban valószínűleg Mesteriben volt a lakása. Dömölki György vallomása szerint 1680. itt is volt evang. lelkész, de a tisztét csak titokban gyakorolta. Mesteri 1681. után is Simonyi filiája volt, mint ilyen 1695. megtagadta a gabonajárulékot. 1706-ban Szekó János volt a tanítója. 1725. is mint Simonyi filiája említetik. A vallásgyakorlat itt is 1732. szűnt meg.^[532]

Nagysitke. Régi kastéllyal. Temploma 1636. tehát bizonyára a protestáns világban épült. Nagy- és Kissitke között a török világból maradt oszlop áll, mely ma határjelzőül szolgál. Régi földesura az evang. Sitkey család volt. Ennek kiváló tagja, ki egyházi jegyzőkönyveinkben is szerepel, Sitkey György. Már a XVI. század végén Vas megye követe, Sitkey Gergely pedig alispán volt. A család már a XVII. század végén kihalt. Lelkésze is volt már Sitkének 1600 előtt. Az élesezü, a jogászi fogásokban is jártas *Lindvai* György, aki azonban erkölcsi életében nem volt kifogástalan.

Az említett nemes és nemzetes Sitkey György az egész sitkei lakosság nevében Hőke János

(prókátor vagy tisztartó) által panaszolta őt be paráznaság miatt. A régi cölibátus vétkei nálunk is éreztették hatásukat. Lindvai állítólag hivatalát és feleségét elhagyva más feleségével akart megszökni. De Sitkey, a földesúr (juris justitiaeque Christianae studiosus) Pap János nevű jobbágyát fej- és jószágvesztés terhe alatt bizta meg, hogy vigyázzon reájok. És Sitkey szolgálai a szökevényeket utól is érték, a nőt Ikervár mellett Lindvai szekeren letartóztatták és visszavezették, bűntársát pedig, aki elfutott, később Sótöny faluban Nádasdy Ferenc szolgálai fogták el és Sárvárrott börtönbe vetették. 1600-ban állott birái, Magyar István és a többi esperes előtt. A jegyző Cziczak János lelkész volt. Lindvai tagadta, hogy Sitkeynek joga volna őt bevádolni, mert hiszen nem szenvedett tőle sérelmet. De Hőke megfelelt: a volt lelkész Sitkey, mint főpatronus birtokán ingatta és botránkoztatta meg a gyülekezetet. Arra a vádra, hogy szerelmi viszonyát a nőhöz irt levele is elárulja, Lindvai azt felelte, hogy csak a szándék (inientio) volt meg, de nem a bűntény. (Quia sine effectu, nihil ad rem). Az ítélet az volt, hogy lelkészi hivatalát örökre elveszti, de az egyház közbenjár Nádasdynál, hogy ne végeztesse ki, hanem bocsássa szabadon, hogy bűneit megbánva megjavulhasson.

Lindvainak nagy esze és sok pártfogója lehetett, mert, amit az egyház enyhébb esetekben sem szokott megtenni, neki megkegyelmezett. A csepregi zsinaton 1601. febr. 21. történt ez ilyen megokolással: "Mivel hogy sokan kívánják az ő ministeriomát még olyak is, kik fő tudós emberek és igen is törekeshnek érette s az Magistratus is nem vádolja, sem bünteti: ítéljük, hogy Isten nélkül nincsen ez az ő vocációja. Azért az Ecclesia helyen hagyván az előbbeni törvénynek vigorát, nem törvény szerint, hanem per indulgentiam beveszi és az ministeriumot neki megengedi, de ez okkal, hogy Istenét emez helyeken, Sárvárrott, Sitkén, Pattyban megkövesse és az ott való Ecclesiákat. Ez kívül kötést tegyen, hogy sem pápistává, sem sacramentáriussá nem leszen, (ennek mindig nagy sulya volt), sem efféle vétkekben élni nem akar, ha pedig ez ellen cselekednék valaha, az előbbeni törvény szerint minden ok vetetlen büntetessék, erről levelet adjon, habitussát, öltözetét ez rendez illendőképpen szabja."

Lindvai, ha megkegyelmeztek is neki, Sitkére vissza nem térhetett. Utódai közül Csósz Jánost ismerjük, akit 1629. ide avattak fel s mint sitkei lelkész volt jelen 1630. a csepregi, 1646. a büki és 1651. a szakonyi zsinaton. 1666-ban pedig Szakonyi Mátyást avatták fel Sitkére, akit 1674-ben is innen idéztek meg Pozsonyba s aki 1695. Mihályfán lelkészkedett. A gyászos évtizedben is volt itt lelkész, aki Csernatony Miklós győri kanonok engedelméből a parochiában lakott s csak 1680. költözött ki onnan. 1681 után Sitke is feléledt, de 1695-ben csak Cseh György nevű tanítója volt. 1696-ban Gauder Jánost hívták meg lelkésznek, aki előbb deveceri tanító volt, 1706. pedig szentgróti lelkész. A sitkei tanító 1706. Blasius András volt, akit már 1697. Terestyénfára hívtak meg lelkésznek, de csak később avattak fel. 1725-ben már ez is mint a plebánus által elfoglalt említetik. Kis-Sitke volt a filiája. 1731-37-ig itt is a fentebbi Mátéffy Lőrinc plebánus volt a térítő. [\[533\]](#)

Gércze. Adataink csak később vannak róla s hol a káldi, hol pedig a miskei gyülekezettel találjuk egyesülve. 1642-ben péntekfalvi Pallér Annának házassági pere volt elszökött férjével, gérczei Nagy Mihállyal s a nő kívánságára el is választották őket. Kelemenecz Tamást 1654. gérczei és káldi lelkésznek avatták fel. Musay püspök 1661-ben nem említi az anyagyülekezetek között, míg Káldot és Miskét igen. A gyászos évtizedben az 1680. évi tanuvallomás szerint volt evang. lelkész Gércén is. 1695-ben Asbóth János esperes külön gyülekezetnek mondja, de 1696-ban mégis Miskével közösen akarnak lelkészt hívni s azon vitatkoznak, hogy melyik faluban legyen a lelkész lakása. 1696-ban Horváth György volt a tanítója s 1725. Horváth Ferenc a lelkésze. Ezt is 1732. foglalták el s lelkészük Horváth Ferenc, aki ekkor Miskén lakott, Nemescsóra költözött, hol saját házában halt meg. A szintén elüszött gérczei tanító ekkor Lacsni Famelici Márton volt. [\[534\]](#)

Miske. A régi tekintélyes Miskei család ősi fészke. Földesurai az Erdődyek voltak. 1612-ben Bakony Márton volt a lelkésze. 1632-ben pedig Győrvári Ferenc. Ez évben jún. 16. kerületi kisgyűlés is volt Miskén. (A régi jegyzőkönyvekben: Michke.) Itt ítéltek a lelkésznek Bech Kelemen hallgatójával való perében, akik kölcsönösen szidalmazták egymást s ezért bocsánatkérésre ítéltek mindkettőt. A perben szó van Ketszer János, Baka Péter és Micski Ferenc

miskei nemesekről, valamint a Miskén 1605. tartott egyházlátogatásról. 1635-ben Baranyai Máté volt a miskei lelkész, aki Faradról jött ide és itt esperesnek is megválasztották. Öregségében a farádiak két hold földet adtak neki. 1646-ban a büki zsinaton a miskei lelkész mint távollevő említették. 1648-ban *Rusti* Jakab volt a miskei lelkész, kit 1647. a györmegyei Gyömörére avattak fel és 1648. Miskén a gércei Eperjesi István leányát eskette össze Balog Istvánnal. A nagy üldözés után 1680. Miskén is volt lelkész és tanító. 1696-ban a gérceiekkel közösen akar lelkészt választani, de azon vitatkoznak, hogy melyik faluban lakják. A tanítója ekkor Baglyos Gergely volt. Az 1706. évben két tanítója is említették, Gazdag Ferenc és Horvát György. Az utóbbi bizonyára Gécén tanított most is. 1725-ben Bajnok Mihály volt a lelkésze, 1732-ben pedig Petánczi Mihály, akit elűzetése után Surdra Somogy megyébe hívtak meg.^[535]

Káld. A Káldyak ősi fészke és donációs birtoka. Az ősi kastély elpusztult. Temploma 1635. tehát protestáns világban épült. Itt született Armpruszter Mihály is, az 1741. évi insurrectio egyik hős kapitánya. Káldot V. István 1259. adományozta a Káldy családnak, mely a Herény nemzetségből származik. A mohácsi vész után is az 1548. évi összeírás szerint tekintélyes birtokos család volt a Káldyaké. Nemcsak Vas, hanem Sopron megyében is voltak Káldyak. Felsőkáldi Káldy Demeter már 1569 előtt több évvel Sopronban lakott és pedig rokonának és barátnőjének, Ladislavith Katalinnak, Vadosfalvi Dávid szenátor özvegyének a kértére. Káldy Demeter háztulajdonos és csapatvezető volt a belvárosban és reverzálistal kötelezte magát a városi terhek hordozására. Valószínűleg egy személy volt azzal a Káldy Demeterrel, aki 1631-ben mint 85 éves öreg nemes tesz vallomást Ajkai Péterrel együtt a szemerei (Sopron m.) evang. gyülekezet érdekében. Demeter fivére, Káldy Péter már nem akarta a soproni reverzálist aláírni, mert ez nemesi szabadságával ellenkezik. A bor behozatala miatt is sok baja volt Sopron városával. 1582-ben Fejérvölgyi István veszprémi püspök ajánlja őt, mint a "reverendus locumtenens" szolgáját Sopron városának, ahol házat akar venni, mert fivére, akivel eddig együtt lakott, most megnősült. A város 1595. megtiltotta neki, hogy a bormérő cégért kitűzze. Káldy János (valószínűleg soproni) 1643. prókátora volt hegykői Horvát Pálnak, akit jegyese, szentmiklósi Szijártó Anna perbe idézett. Locsmádon Káldy György volt Wittnyédy István jó barátja. 1663-ban Káldy házában találkozott Zrinyi Miklóssal. 1664-ben pedig Káldynak, mint Zrinyi vitéz katonájának ír, hogy urokra jól vigyázzanak. A Káldy családnak Sopronban a Szent György utcában háza is volt, a káptalan melletti kétemeletes kis ház, melyen ma is olvasható az 1644. évszám. Később Erdődy György gróf özvegye, Batthyány Erzsébet szerezte meg s 1674. a dominikánusoknak ajándékozta.^[536]

Vas megyében kiválóbb tagjai voltak a családnak Káldy Ambrus, 1630. alispán és országgyűlési követ, Káldy Ferenc 1635-47 és Káldy Péter 1649-56. szintén országgyűlési követek. Ez utóbbi az 1680. évi kihallgatáson is mint 68 éves öreg nemes úr szerepel, ki a vati kastélyban lakik s azt vallja, hogy Kemenesalján és Rábaközben majd minden helyen van predikátor. (Adattár III. 2. 16. Vasm. mon. 566.) Evang. egyházunknak buzgó tagjai voltak a legújabb időkig.

Káld első ismeretes lelkésze *Kelemen* Mátyás 1614-ben, aki 1628. lócsi és 1633-40. vámoscsaládi lelkész volt. 1632-ben *Kopcsáni* János volt a káldi lelkész, akit Skriba János ládonyi lelkész a csepregi zsinaton bepanaszolt. 1654-ben *Kelemenecz* Tamás mint Gérce és Káld közös lelkésze avattatott fel a szakonyi zsinaton. Feltűnő, hogy Musay püspök 1661. Gérce mellett nem említi Káldot mint külön anyagyülekezetet. Még 1666. is *Fördös* István avattatott fel káldi lelkésznek. 1674-ben pedig *Kovács* Mihály volt a lelkésze.

Az 1695. évi jegyzék szerint Káld ismét külön gyülekezet, de az 1696. évi egyházlátogatáskor lelkésze nincs. Tanítójának Szeko Jánosnak pedig igen sok a panasza. Bizonyos Nagy Pál, midőn a tanító egy lakodalomban régi szokás szerint valakinek kértére énekelni akart, e szavakra fakadt: "Adta teremtette, nem jöttem én ide éneket hallgatni, hanem sipszót." Később is csak tanítót tartott (erat locus rectoris). 1706-ban Niznyai János volt a tanítója. 1725-ben már mint a plebánus által elfoglalt gyülekezet említették. Később a fentebbi Mátéffy plebánus térített itt is.^[537]

Kissomlyó. Régi földesurai az Erdődyek és Somogyiak voltak. 1612-ben *Jaurinus Győri* János, 1630. pedig *Rumi* István volt a lelkésze. Az utóbbit még 1614. avatták fel. A büki zsinaton 1646.

mint távollevőről van szó a kissomlyói lelkésről. 1665-ben *Egri* Mártont avatták fel ide s a nagy üldöztetés után ismét visszafogadták. Fekete püspök idejében 1669. után tiltakoztak egyik filiájuk (Borgáta vagy Hetye) elszakadása ellen, mivel az maga nem bír papot tartani. 1674-ben *Magyari* Mihály volt a kissomlyói lelkész és 1680-ban is titokban ott volt még. Pacher Donát, a dömölki apátság történetírója mondja, hogy Magyar Mihály kissomlyói lelkész a pincében rejtőzött el, tíz évig élt ott s Kozári István gondoskodott róla.

1695-ben mint Borgátával egyesült gyülekezet említetik. Lelkésze most ismét Egri Márton, ki azonban öregkori bágyadság miatt alkalmatlan már az egyházi beszédre s a borital is erőt vett rajta. Tanítójuk ekkor Hoycsi János volt, ki Borgátán lakott. 1706-ban Fűztői Benedek volt a kissomlyói tanító, aki 1698. Dömölkön tanított. 1725-ben Csurgó György a lelkészük, 1732-ben pedig Horváth Mihály, aki elüzetése után Szentmártonban házat épített, később pedig Lovászpatonán kapott lelkészi állást.^[538]

Borgáta. Az előbbi filiája, majd társgyülekezete. 1695. Hoycsi János volt a tanítója, 1706. pedig Sartorius Gergely. 1725-ben már mint a plebánus által elfoglalt gyülekezet említetik.

Egyházashetye. Berzsényi Dániel szülőhelye. Régi földesurai a XV. században az Egerváryak voltak, s a Hetyei családnak is ősi fészke. Régi kath. templomában egy érdekes művű ezüst huszita kelyhet őriznek. A Berzsényi család 1559. május 19. Miksától, mint I. Ferdinánd helytartójától kapott adománylevelet a veszprémmegyei Egyházas-Nagy-Börzsönyre és az egerszegi és csáfordi javakra. Vasmegyébe Hetyére, Nemesmagasiba és Kemenessömjénbe, utóbb pedig Somogy megyébe is átköltöztek. Egyházi jegyzőkönyveink szerint 1695. Berzsényi Benedek már Magasiban, Berzsényi János nemes pedig Hetyén lakott. Vasmegye monográfiája szerint Hetyének a XVII. században virágzó evang. gyülekezete volt, de forrásaink csak későn szólnak róla. 1680-ban a sennyei lelkész volt Hetyén, aki itt egyházi cselekvényeket is végzett. 1695-ben külön gyülekezet, de lelkésze nincs. Tanítója Hegedüs János. Az egyházlátogatáson jelen voltak Hetyei Zsigmond, Tomsics János, Berzsényi János (Johannes Borson) nemesek. 1706-ban Gazdag István a tanítója. 1725-ben már mint a plebánus által elfoglalt gyülekezet említetik. (Eht. Eml. 244. 245. 261. 270. 371.)

Duka. Dukai Takách Judit szülőhelye. Földesurai a Takách, Széli és Vidos családok voltak. A türelmi rendelet után Dukai Takách Ferenc volt Vasvármegye első protestáns tisztviselője. Duka jelenleg Kissomlyó filiája. Régi egyházi forrásaink, sajnos, nem szólnak róla. (Vasm. mon. 31.)

Hosszúperesztég. Határában egy kolostor alapfalai láthatók, mely a mohácsi vész alatt pusztult el. A XVI. században már evang. gyülekezete volt. R. kath. temploma 1690. épült. 1598-ban Miskolczi Gergely, 1614. pedig Zalai Márton volt Hosszúperesztég lelkésze. Az utóbbit a hívei bevádolták a csepregi zsinaton hivatalának, különösen pedig a beteggyóntatásnak elhanyagolása miatt. 1615-ben már Zólyomi Pált, 1630. pedig Bejczy Györgyöt találjuk itt a lelkészi hivatalban, ki később Alsóságon volt alesperes. A büki zsinaton 1646-ban Szerdahelyi Mátyás képviselte Peresztéget, akit 1622. avattak fel. De erről nem tudjuk, vajon nem a sopronmegyei Peresztégen lelkészkedett-e. 1651-ben Sárvári Horváth Pál volt H. Peresztég lelkésze, akit 1646. a veszprémmegyei Varsányba avattak fel. 1653-ban pedig a rendetlen életű Dobronay Gábor lelkész volt itt, ki Nagyölbőről a püspök tilalma ellenére Horváth Benedek főesperes megtevesztésével jött ide. Musay püspök nem akarta Peresztégen megtérni, de a kerületi jegyzőkönyvbe sajátkezűleg beirt reverzálissal javulást és engedelmességet ígért s így még 1657. is Peresztégen volt. Musay Gergely 1661-ben az anyagyülekezetek közé sorolja ezt is s 1666. Nigrini Györgyöt avatták fel Peresztégre. 1674-ben pedig Paulini János volt a peresztégi lelkész.

1681. után újra feléledt s Hosszúfalu és Sz. Ódorfa (mely ma pusztá) volt a filiája. Papjuk nem volt, csupán Fábri Mihály nevű licenciátusuk, ki ellen az volt a panasz, hogy a predikálás elhanyagolásával a barmokat őrzi. 1706-ban Galambos István volt a lelkészük, ez azonban r. kath. nőt vevén feleségül egy Rajki nevű tanítójával együtt áttért a római egyházba és gyülekezetét is 1717. körül átcsábította magával. 1725-ben már mint a plebánus által elfoglalt gyülekezet említetik.^[539]

Hosszúfalu. Hajagosy Gáspár által épített vára volt, melynek alapjából is ma már csak kevés látható. Földesurai az Erdődyek voltak. 1695-ben Pereszteg filiája volt Sz. Odorfa faluval együtt. Az egyházlátogatás idején mindkettőben oly tanítókat találtak, kik alkalmatlanok voltak hivatalukra. (Eht. Eml. 263.)

Bögöte. Földesurai az Erdődyek. Lakói német telepesek voltak, kik teljesen megmagyarosodtak. 1706. Fodor Pál volt a tanítója. De lehet, hogy Fodor a Pecöl melletti Bögötön tanított. (Eht. Eml. 271. 370.)

Jánosháza. Vasmegeye monográfiája szerint Varsányi Ormuzd János 1396. építtette az ősi várát s tőle vette nevét is. Erdődi Bakócz Tamás biboros állítólag ezt is az Erdődyekre hagyta örökségül. Határában a szentpéteri dűlőben a pálosoknak zárdája volt, melynek ma csak az alapfalai vannak meg. A mohácsi vész után az egész mezőváros elpusztult, de újra felépült. 1707-ben is a kurucokat üldöző császáriak felégették. Ifjabb Nádasdy Tamást Zvonarics Imre és Nagy Benedek "Pázmány Píronsági" című művüknek ajánló levelében 1615-ben Ugod, Somlyó, Pecsényéd s egyszersmind Jánosháza urának is mondják. Telekesi Török János pedig Enyingi Török István († 1618) özvegyét Gersei Petheő Margitot nőül vevén, vele Jánosházát is hozományul kapta. Ily buzgó patrónusok oltalma alatt bizonyára korán alakult itt is evang. gyülekezet. De lelkészei közül csak keveset ismerünk. 1651-ben Angyal György volt Jánosháza lelkésze, kivel a szakonyi zsinaton találkozunk. 1652-ben a Trencsénmegyéből való *Egyházfalvi* Mihályt avatták fel Jánosházára lelkésznek, ki még 1656. is itt volt, de élete nem volt papi tisztéhez méltó s ezért a büki zsinaton vizsgálatot rendeltek el ellene. Musay Gergely 1661-ben a kemenesalji anyaggyülekezetek közé sorolja. És Rátky Menyhértne Telekesi Török Anna 1670 körül Acsádról irt levelében Fekete István püspöktől egy jó predikátort kér Jánosházára, mert az ott levőt, ki "a korcsma fölött predikál s e miatt a pápisták korcsma hitüeknek gunyolják őket" nem tűrheti. Rakicsányi Istvánt kívánta volna Jánosházára, akit 1652. Répceszentgyörgyre avattak fel s akit a buzgó nő ebédre és vacsorára a maga asztalához is fogadott volna. 1674-ben *Miskolczi* Mihály volt a Jánosházai lelkész s még 1680. is volt papjuk, aki titkon egyházi cselekvényeket végzett.

1681 után újra feléledt a gyülekezet s 1695-ben Jánosháza és *Pálfalva* közös néven említetik. Lelkészüek ekkor Rissányi György volt, akit még 1657. Nagygeresden avattak fel és 1696. Mihályfán az esperességi gyűlésen ő mondta az egyházi beszédet. 1706-ban Bokányi Józsiás volt a tanítója, aki 1725. Hőgyészben lelkészkedett. 1725-ben *Pálfa* filiával együtt már mint a plebánus által elfoglalt gyülekezet említetik.¹⁵⁴⁰

Boba. (Egyházi jegyzőkönyveinkben: Baba.) A régi Babay család származási helye, mely már 1418. Zsigmond királytól kapta nemesi levelét. Ennek törzséből származtak a szintén bobai Györffy, Loránthffy és Porkoláb családok is. Az Ajkayak nemzedékrendjén is van egy Babay s a Berzsenyiek családfáján is egy bobai Loránthffy leány. Első lelkésze 1608-ban *Maróthy* Menyhért volt. *Belusi* Pál (Belusinus) nevű lelkészét Kis Bertalan püspök Sopronlövön 1631. okt. 22. Dobronai Gábor ölbői lelkésszel együtt avatta fel. Belusi Pál 1646. Kisgörbön volt lelkész. Jánosházának ugyanekkor 1646. *Albini Fejér* Márton volt a lelkésze, akit 1634. Kenyéríbe avattak fel s még 1651-ben is itt Bobán találjuk. Musay püspök 1661. évi jegyzékében *Kocs-Boba* egyesült gyülekezetet említ és már 1658-ban *Pápai* Istvánt Kocsra (Vasm.) avatta fel. Bobát a jegyzőkönyv itt nem említi. *Kocs* tehát legalább is egyenlőrangú volt Bobával. Kocson a parragi dűlőben (a Parraghyak elpusztult faluja helyén) egy kis harangot találtak szántás közben, melyen állítólag az 1606. évszám volt látható. A gyászos évtizedben itt is volt lelkész az 1680. évi tanúvallomás szerint.

1681 után Boba újra feléledt, lelkészüek 1694. halt meg, de igen kérnek másikat. 1695-ben *Kocs* a filiája. Tanítójuk ekkor Dénes István. 1696-ra Solnai Sámuel t hívták meg lelkészüeknek, akit Asbóth János esperes 1695. Bártfára Zabler Jakab püspökhöz küldött felavatás végett s aki 1711-ben Felpécen volt lelkész. 1706-ban Csurgó György volt a lelkészüek, ki Simonyiból jött ide. 1725-től 1732-ig Hörcsöki Miklós volt a bobai lelkész, ki elüzetése után Kocson az elhagyott kuriáján házat építvén, néhány évig itt élt és 1742. itt halt meg.¹⁵⁴¹

Varsány. Elpusztult vasmegeyei község. De a XVIII. században még fennállott Jánosháza és

Kissomlyó közelében. Musay püspök 1661. még mint anyaegyházat említi a kemenesaljaiak között. A régi Varsányi család származási helye. 1637-ben Telekesi Török János és Lippay Gáspár volt a földesura, akiknek Alsóságon is voltak birtokaik. A falu a török dúlásnak esett áldozatul.

Lelkészeit alig lehet a veszprémmegyei Varsány lelki vezéreitől megkülönböztetni. Forrásaink igen szűkszavúak. Varsányi lelkészek voltak: a szörcsöki Frank Balázs 1596., Szentmihályfalvai Miklós 1607., Csepreghi Pál 1610., Meskó Pál 1614., Nórápi István 1616., ismét Meskó Pál 1630., Sárvári Pál 1646., Ferrari Sámuel 1651., Sédeni István 1656., Bognár Miklós 1667. Ezek közül *Meskó Pál*, ki felavatásakor a vathi és káldi lelkészek után és 1630. a csepregi zsinaton is Sennye és Szenttamás lelkészei mellett említetik, itt a vasmegyei Varsányban lehetett lelkész. Sárvári Pál határozottan veszprémmegyei. *Ferrari Sámuel* ellenben, kinek neve a csepregi zsinaton vasmegyei lelkészek közé van jegyezve, idevaló lehetett. Sédenit a felavatási jegyzőkönyv szerint Veszprém megyébe hívták meg. A falú s vele a gyülekezet bizonyára 1683. pusztult el.^[542]

Köcsk. (Kis és Nagy.) A Köcsky család ősi fészke, mely már a XIII. században virágzott. A Káldy és Gersei Petheő családdal voltak rokonságban. Köcsky Ádám 1595. élt, Tamás pedig 1598-1601. volt Vas megye szolgabírája. Az ikervári egyházlátogatáskor 1634. Köcsky Gábor főporkoláb nevével találkozunk a sárvári polgármester Lőrinc deák, Szeli Gáspár számtartó és Thuri Benedek viceudvarbíró társaságában. Kisköcskön később az Ajkayak voltak birtokosok. Nagyköcsknek már a XVI. században volt evang. gyülekezete. 1596-ban *Hegedűs Pál* volt a köcski lelkész, ki mint "licentiatu minister Verbi Dei in pago Keöczk" írta alá szimbolikus könyveinket. 1602-ben az a panasz volt ellene, hogy patrónusa, Megyery Pál protonotárius (ítélőmester) és megyei főjegyző kegyében elbizakodva, vagy ennek kedvéért Köcskön Telegdi Miklós pécsi püspök posztilláját, más gyülekezetekben pedig Kulcsár György művét használja. Az újkéri zsinatról 1602. máj. 13. Magyar István és Kőszegi Balázs esperesek, valamint Cziczak János (sedis Apostolicae notarius) komoly intó levelet irtak neki, hogy ezt többé ne tegye. (Scis autem te non farinae pontificiae, sed piae et orthodoxae religionis Concionato rem esse constitutum.) Zsédénybe is át szokott járni predikálni, ahol valószínűleg Megyerynek volt birtoka. De innen is kitiltották, mivel Zsédény Hegyfalú filiája.

1615-ben *Német Jánost* avatták fel Köcskre, aki 1628-ban felsőpatyi, 1633-ban rábasömjéni lelkész volt; de alig lehetett egy személy a Némethi János nevű hegymagasi lelkésszel, aki 1646. véletlenül, egy katonával való összetűzés és vagdalkozás közben saját édesanyját sebesítette meg halálosan s mint matricidát fosztották meg lelkészi állásától. 1621-ben *Ságodi Istvánt* avatták fel Nagyköcskre. 1630-ban *Geregyei Gergely* a köcski lelkész, akit 1621. Ostffyasszonyfára avattak fel s 1628. Sennyn is lelkészkedett. 1632-ben Köcsknek *Borgáta* és *Kápolna* filiákkal a harang miatt volt peres ügye s erre nézve a kerület az 1627. évi peresztegi határozatot tartotta fenn. 1633-ban a dubovai születésű *Benedikti Tamás* volt a lelkész, akit 1646-ban Mihályfán s 1651. Ostffyasszonyfán találunk. 1646-ban ismét *Csepregi István* a köcski lelkész, akit 1640. avattak fel. Musay püspök 1661-ben is az anyagyülekezetek közé sorolja.

1681. után *Kemeneskápolnával* egyesülve éledt fel. 1696-ban az egyházlátogatás idején nem volt lelkésze, de a tanítója Milochovszky András, akit a hallgatói korhely embernek jellemeznek. 1706-ban Lövei János volt a tanítója. 1725-ben úgy említetik Köcsk, mint amelynek csak tanítója volt s a plebánus már elfoglalta. Kápolnának ugyanekkor még volt tanítója.^[543]

Alsóság. Az őskortól fogva lakott hely a Sághegy tövében, amelyen egy római castrum nyomai láthatók. A XVII. században evang. temploma volt. Földesurai Kéry János gróf, Chernel János, később pedig az Erdődy és Somogyi grófok voltak. Ismert nevű lelkészei: 1626-ban a beckói születésű *Csapur János*. (Szálai Márton 1628. valószínűleg felsősági lelkész volt Sopron megyében); 1630-ban *Ságodi István*, 1631. *Banovicemus* András s majd a galgóci születésű *Nagy János* volt alsóság lelkész (a jegyzőkönyv ezt vasmegyeinek mondja), akit 1646. Bucsun találunk. 1646-tól 1656-ig *Beyczy György* volt Alsóság lelkésze, akit még 1618. Klaszekovics István püspök avatott fel és 1630. Hosszúperesztegen, 1633. pedig Saáron volt lelkész. Bizonyos gunyolódó irások miatt Zdáni ostffyasszonyfai lelkésszel együtt már ekkor elítélték. Lehet, hogy Beyczy már 1646. előtt is Ságón volt. Itt mint idősebb lelkészt kemenesaljai alesperesnek is megválasztották, de

hivatalos állásában is többször adott okot panaszra. Így 1652. jún. 4. maga Musay püspök vádolta be, hogy Vég Gergely beledi tanító jegyesét, Szücs Ilonát, akit sági Pöcze István éjjeli időben rabolt el Beledről a szüleitől, kihirdetés nélkül összeesküdtette. Beyczy azzal védte magát, hogy őt megtévesztették, mert neki eskü alatt azt mondták, hogy a leányt Szentmiklósfalván lakó Csiszár Balázs akarja elragadni husz lóval. Ugyanekkor Vég Gergely is öt forintot fizetett birságul a kerület pénztárába (in fiscum Ecclesiae), mivel jegyesének szüleitől a törvényszék tudta nélkül fogadott el 15 forintot költségeinek megtérítésére. 1656-ban pedig magát Beyczy alesperest ítélték el 8 forint birságra, mivel nem gondolván hivatalos kötelességével, a törvénykezés napját borozással töltötte el és távolmaradt. Ha ezt a birságot Horváth Benedek főesperes kezébe 15 nap alatt le nem fizeti, hivatalából is kiteszik. 1666-ban *Zábrák* (Zabrági) Jánost hívták meg alsósági lelkésznek, akit 1674-ben is még innen idéztek meg a pozsonyi törvényszék elé. A gyászos évtizedben is az 1680. évi tanuvallomás szerint volt lelkész Ságon.

1681. után Ság és *Izsákfalva* (Sákfalva) mint egyesült gyülekezet éledt fel újra. 1695-ben *Lénárt* Benedek a lelkészük és Szakonyi István a tanítójuk. Lénárt 1706. Mihályfán volt s alesperesnek is megválasztották, jóllehet iskoláit az idők viszontagságai miatt csak a syntaxisig végezhette el. De a gyakorlati téren tovább tanult s ősz hajával és hosszú szakállával tekintélyes alak volt. 1697-re *Hoycsi* János nevű tanítójukat kandidálták és avattatták fel lelkészüknek, ki előbb Kissomlyón volt tanító. 1707-ben *Bajnok* Mihály volt a sági lelkész és Cziráki Márton a tanító, akiknek idejében Aáchs Mihály esperes a rakoncátlan Rózsa Benedek ügyében keményhangú levelet irt a községnek. Bajnok még ez évben Nemescsóra került. 1722-29-ig *Miskei* Ádám volt a sági rektor, akit ekkor Szentmártonba és Vönöckre hívtak meg lelkésznek. 1732-ben a gyülekezet elfoglalásakor Baráth István volt a tanító. 1733-ban 1000 evang. mellett (a dömölki apátság történetirója szerint) már 304 volt itt a r. katolikusok száma.^[544]

Izsákfa. (Sákfalva.) Földesurai a Somogyi grófok voltak. Eleitől fogva Alsóság filiája lehetett. 1674-ben mégis külön lelkésze volt Ivánczi György, akit már 1649. avattak fel. 1681. után Alsósággal egyesült s 1706-ban külön tanítója volt Tulok András, 1725-ben Doktorics Mihály, 1732-ben pedig Fodor Mihály. (Eht. Eml. 245. 270. 284. 371.)

Nemesdömölk. Régi oklevelekben Demunk, de Münk, Demenk, Demeulch és Dömölk neveken szerepel. Egyházi jelentőséget a Merse család által IV. Béla idejében alapított pördömölki bencés apátság által nyert, melynek Jakab nevű apátja már 1252. egyességet kötött Merse fiával, Fábiánnal, mint a monostor kegyurával. Ily módon tették feleslegessé a párbajt. Mert középkori szokás szerint a vitás egyházi ügyeket is a felek küzdő vitézei párbajjal döntötték el. Virágkorát az apátság a XIV. században élte, amikor hiteles hely is volt. Birtokai zömét Pördömölk (Villányi Szaniszló szerint másképp Kis- vagy Egyházasdömölk) alkotta. (Pacher D. szerint ellenben Kisdömölk a mai Nemesdömölknek volt a neve.) S innen egész Kocsig és Körmendig terjedtek az apátság birtokai. A XV. században az apátság védőurai közt voltak az Ostffyak is. A XV. és XVI. században az apátságnak hosszú pere volt a Kocson és Kisdömölkön lakó apátsági nemesekkel a tized- és hadpénz fizetésének megtagadása miatt. Az 1459. évi egyességgel az apátság győzött, de a XVII. században felujult pert 1643. elveszítette. Ez a viszály és a XV. században a commendator-apátok intézménye volt oka a hanyatlásnak és segítette elő a reformációt. Bálint apát 1538. már csak egy fráterrel lakott a zárdában. 1556-ban Ludbreg Péter volt az apát. 1595. csak maga az apát lakott a zárdában. A többi bencés apátsággal együtt Dömölk is szemlátomást hanyatlott. 1611 óta Köntös János az apát, egy csepregi mézáros fia, ki 1602. vasvári s majd győri kanonok, 1606. magyaróvári, 1612-20 pedig soproni plébános volt s így nem lakott Dömölkön.

A régi apátsági templom a XIV. században épült. Szentélyében az Annuntiatiót ábrázoló freskókép egy része még ma is látható. A szalmával fedett régi templom romjait ma pajtának használják. 1698-ban még fatoronnyal volt ellátva s boltíves hajója fölött több cella épült, melyeket még 1731. is lakóhelyiségül használtak. A templomban 1787 óta már nem tartanak istentiszteletet. A cellákat és boltíveket 1860. szedették le s ekkor fedték be szalmával. (Képét l. a Vasm. Mon. 290 l.) A templom északi szomszédságában épült emeletes zárdá már a XVIII. század elején romhalom volt, melynek anyagát a kiscelli kolostor építéséhez használták fel.^[545]

Innen származik az egykor oly tekintélyes és buzgó evang. Deömeölky család, mely a Choron és Ostffy családdal volt rokonságban. Dömölky György 1598. bödi birtokos. Ugyanebben az évben Dömölky János protestál testvérei, Márton és István ellen, kik a neki eladott rábaszentmihályi szessziót újra el akarták adni Nádasdy Tamásnak és Lászlónak, Ugod és Jánosháza urainak. Dömölky István felesége Zámbó Krisztina volt, aki Rábaszentmihályon örökölt. Dömölky Pál is 1599 óta szerepel, kinek az első felesége 1620. Virginás Zsuzsanna, a második pedig 1630. Ostffy Zsuzsanna volt. Utóbbinak Sömjénben is van birtoka. Pállal már 1602. találkozunk, mint asszonyfai és csöngői birtokossal. 1614-ben a győri püspököt inté, hogy vegye fel a csöngői dézsma után járó hasznobért. Dömölky András 1646. főszolgabíró volt, kit az egyházkerület mint előkelő patrónust szólított fel az egyház védelmére. Ez lehet az a 68 éves idős Dömölky András, akit a kemenesaljai zendülés ügyében 1680. Dömölkön hallgattak ki s aki többször járt Asszonyfára Ostffy Miklóssal és Sz. Fekete püspökkel tanácsot tartani. Ifjabb Dömölky Pál 1681 óta szerepel s 1695-ben a dömölki kis kápolna építésére 15 forintot adott. Dömölky Gergely 1747. még Dömölkön lakott s a nemesdömölki lakóház s az ostffyasszonyfai és mihályfai részirtokok miatt volt pere Nagy Ferencsel.¹⁵⁴⁶¹

Dömölk a reformáció korában nem volt anyagyülekezet. Musay Gergely püspök sem említi. Jegyzőkönyveink hallgatnak róla. Népeisége csak csekély lehetett s mint ilyen bizonyára Alsósághoz tartozott, amint ezt Edvi Illés Pál mondja a dömölki ev. templom évszázados ünnepének leírásában (Pápa 1844). Az első dömölki evang. lelkész nevét, *Laki* Jánost az 1674. évi pozsonyi törvényszék jegyzőkönyvében olvasom, akit 1666. Kenyéríbe avattak fel lelkésznek. Anyásítása tehát (mivel 1674. Alsóságnak is külön lelkésze volt) a XVII. század második felére esik. A gyászos évtizedben is titokban volt lelkész Dömölkön a 68 éves Dömölky András és más nemes patrónusok oltalma alatt. Így tudjuk az 1680. évi kihallgatás jegyzőkönyvéből, hogy ekkor Posgay Márton végzett itt lelkészi teendőket, akit Dömölky András látott el tűzifával és egyebekkel. Posgayt még 1654. avatták fel Nagygeresdre, tehát már idősebb lelkész volt. Eleinte a parókiában lakott, de Széchenyi György győri püspök parancsára kénytelen volt abból kiköltözni. Továbbra is Dömölkön lakott s ha hinni lehet a tanuknak, több gyermeket azóta nem keresztelt. (Spataki Füz. 1863. 553. Adattár III. 15.)

Az 1681. évi soproni országgyűlésen Dömölköt bizonyára mint kicsiny jelentéktelen helyet tették meg (valamint Vadosfát is) artikulás gyülekezetnek. A régi pördömölki apátsági templom mellett Nemesdömölknek külön evang. temploma sem volt. Még 1698-ban is Kazó győri kanonok egyházlátogatása szerint Nemesdömölkön összesen csak 283 volt a lélekszám s ebből 30 r. katolikus, a többi lutheránus. Pördömölkön pedig csak 50 lelket talált s ezek közül csak 5 volt lutheránus. Thökölyi idejében Posgay Béla s utána Miskolczy Bernát volt a dömölki apát, kik szegénységük miatt panaszkodnak. Az evangélikusok is kevesen voltak ahhoz, hogy mint artikulás hely nyomban lelkészt hívhattak volna, 1695-ben Dömölk mint *Mersével* egyesült gyülekezet említették s közösen tartottak tanítót. Az 1696. évi mihályfai esperességi gyűlésen gondoltak először arra, hogy mivel Nemesdömölk a király jóvoltából artikulás hely lett, temploma pedig nincs, tehát ott valami kis kápolnát építsenek. S a patrónusok közül Noszlopi Ferenc 100, Martonfalvai György 10, Dömölki Pál 15, mihályfai Horváth György 5, Szenes János 5, szentmártoni Horváth István 2, Boros Zsigmond 1 és Péczeli Pál szintén 1, összesen 139 forintot ajánlottak fel nyomban a szent célra. 1698-ban a Kazó-féle jegyzőkönyv szerint Dömölknek már külön tanítója volt, a 48 éves Fűztői Benedek, ki 1695-ben Zsédényben, 1706-ban pedig Kissomlyón tanított. A nevezett canonica visitatio szerint: "Ipse vero ludirector est Benedictus Fűztőy, confessionis augustanae et natione hungarus, legendi peritus." Az apátság székhelyén tehát csak lutheránus tanító volt. 1706-ban Petánczi István a dömölki tanító, 1707-ben pedig Istenes János ennek az utóda, kit az esperesség oly intéssel küldött ide, hogy az eredmény megfeleljen a nevének. Boros György, dömölki tanító pedig 1711-ben a szergényi gyűlésen azt a szép ajánlatot tette, hogy Isten iránt való kegyes buzgalomból a saját költségén építtet Dömölkön egy fakápolnát, ha a dömölkiek az építéshez a fát odaszállítják.

1716 után a Szentgrótról elűzött *Király* Máté esperes menekült Nemesdömölkre s templom nélkül is

bizonyára búzgón predikált a híveknek 1725-ben bekövetkezett haláláig, mely őt egyházlátogatási körútján érte utól, de a nemesdömölki temetőben helyezték nyugalomra. Még ez évben *Szeli* Andrászt hívták meg a helyébe, aki 1706-ban Nemesládonyban volt lelkész. A kemenesaljai egyházak elfoglalásakor 1732-ben *Tóth Sipkovits* Istvánt hívták meg a dömölkiek, aki 1706. Fűztön volt tanító s csak most avatták fel. A mind népesebbé vált artikuláris egyház vezetésére azonban egymaga elégtelen lévén, 1733-ban a Szentmártonból elűzött *Miskei* Ádámot hívták meg, aki hosszú ideig mint esperes is nagy áldással működött itt. Tóth István 1737. Bödögére távozván, 1743-45-ig a németül is predikáló *Kis* Zsigmond segédkezett Miskei mellett, aki most jött meg Wittenbergből.

Az 1732. évi nagy üldöztetés után az egész Kemenesalja Nemesdömölkre volt utalva, ahol templom nem lévén, a paplak udvarán két sátorban, nagy ünnepeken pedig az elég tágas temetőben tartották istentiszteletüket. 1736-ban nagyobb telket kértek templomépítésre a vármegyétől, Ostffy Mihály Bécsben a királynál is járt ez ügyben, de mindhiában. Végre is kénytelenek voltak 1743-ban a régi parochiális telken építeni Vidos Miklós, Horváth András, Csiba Mihály, Káldy György és Vecsey Mihály vezetése alatt. Kiváló része volt a munkában Miskei lelkésznek is, akinek beszédével 1743. máj. 7. tették le a templom alapkövét. Szeptember havában azonban, midőn már a falak is tetőmagasságig emelkedtek, a szomszédos bencés barátok azzal akarták a szent munkát megakasztani, hogy a helytartótanácsnál feljelentették őket, mintha a parochiális telken túlmentek volna a földesúr telkére és ki az országútra. A tiltó rendelet meg is érkezett, Ostffy újra Bécsben járt s három hónapra szünetelt a munka. De a tél elmúltával a következő, 1744. év november havára mégis elkészült az új templom s advent 2. vasárnapján, dec. 6-án Sipkovits Tóth János püspök felavatta, Perlaky József nemeskéri lelkész mondván benne az első beszédet. Harangot az új templom számára Ostffy Mihály öntetett.

Az evangélikusok szervezkedését a pördömölki bencések sem nézték tétlenül. Már 1732-ben is Csataj Jeromos apát és Maracskó Anzelm, Lancsics Bonifác, Mákóczy Imre bencések voltak azok, akik kir. rendelettel 16 szomszédos evang. egyházat foglaltak el "a halálos fenyegetések közt ellenálló protestánsoktól". A cseh származású Koptik Odo dömölki apát pedig (1739-50), ki előbb a stájer Máriacellben és Salzburgban működött, babonás kultusszal, kuruzslással, a nemesek hiúságának hizelgő térítő társasággal és nemesi akadémiával, (melynek azonban csak a terve készült el), akarta Kemenesalján a r. katolicizmust az evangélikusok rovására megerősíteni. Miskei szerint a pördömölki mezőn, a Szentmártonból Ságra vezető út mellett 1739. fakápolnát épített s ebben helyezte el a máriacelli csudatevő szobornak fából készített másolatát, mely szerinte hatásban (csudagyógyításokban) majdnem az eredetit is felülmulat. Nem átalotta Koptik leveleiben még azt is hirsztelni, hogy a szobor csudás hatása alatt még Miskey Ádám esperes is áttért a feleségével együtt. Túlzásai és függetlenségi törekvései miatt Mária Terézia a pannonhalmi főapát javaslatára 1750. megfosztotta az apátságtól és a gottweigi zárdába küldte Ausztriába, ahol 1755. halt meg. Az 1774-ben épült új apátsági templom s a csudaképhez való zarándoklások adtak lételt Kiscell (Cellae Marianae) virágzó mezővárosnak, mely 1744 előtt még csak mezőség volt s II. Lipót csak 1790. ismerte el Kiscell néven mezővárosnak. A celli zárda 1760-74 között épült. A dömölki artikuláris templomnak tehát veszedelmes szomszédai voltak a XVIII. században, akik nem sikertelenül üzték a térítést. Bárány János püspökünk beiktatása 1756. már a dömölki templomban történt s Miskei szerint több plebánus s néhány bencés barát is volt jelen. Dömölk földesurai 1750-ben Felsőbüki Nagy Ferenc, a Noszlopy s más nemesi családok voltak.^[547]

Merse-Belsővat. A Marcal-csatorna mellett. Az ősi Merse család fészke. Régi földesurai a Káldyak és Vidosok voltak. A 68 éves Káldy Pétert 1680-ban a vati kastélyban hallgatták ki. Egyházi jegyzőkönyveinkben csak 1681. után tűnik fel. 1695-ben mint Dömölkkel egyesült gyülekezet említetik. Nov. 1-én volt itt az egyházlátogatás, de lelkészük ekkor nem volt. Azelőtt Külsővattal közösen tartottak lelkészt, de most a dömölkiek csatlakoztak hozzájuk s együtt tartották Gazdag István nevű tanítójukat. 1725-ben mint olyan gyülekezet említetik, amelynek csak tanítója van. (Eht. Eml. 245. 250. 371. Vasm. mon. 65.)